

Bestuursdienst

Afdeling Strategie en Ontwikkeling
Onderwerp Koninginnedag 2011

Bezoekadres
Waagstraat 1

Postadres
Postbus 20001
9700 PB Groningen

De leden van de raad van de gemeente Groningen
te Groningen

Wij zijn met het openbaar vervoer
bereikbaar, buslijnen 1, 2, 3, 5, 6,
11, 13, 16

Informatie over vertrektijden krijgt
u via 0900-92 92

In uw antwoord graag datum en
kenmerk vermelden.

Telefoon (050) 367 78 05 Bijlage(n) 2

Ons kenmerk BD 11.2717555

Datum **2 6 AUG 2011** Uw brief van

Uw kenmerk

E-mailadres
bestuursdienst@bsd.groningen.nl

Website
www.groningen.nl

Geachte heer, mevrouw,

Wij hebben het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement opdracht gegeven tot het uitvoeren van een evaluatie van Koninginnedag en – nacht 2011. Hiermee is niet gezegd dat zich veel dan wel ernstige incidenten hebben voorgedaan of dat er ernstige zorgen zouden zijn over de veiligheid van Koninginnenacht 2011. Het gaat ons inziens eerder om professionele reflectie waarmee de gemeente haar verantwoordelijkheid wil nemen om scherp en alert te blijven tijdens dit evenement.

Het COT heeft op 15 augustus een definitief rapport uitgebracht over Koninginnedag 2011. De conclusie van het rapport luidt: Koninginnenacht en Koninginnedag in Groningen zijn ware volksfeesten, die druk worden bezocht en gezellig verlopen. De muziekfeesten in de binnenstad op beide dagen trekken een relatief jong publiek. De drukte concentreert zich nadrukkelijk in een beperkt aaneengesloten gebied, waar deze evenementen plaatsvinden.

De belangrijkste risico's van het totale evenement hangen samen met de drukte en het alcoholgebruik. Er lijkt geen sprake te zijn van bepaalde groepen of activiteiten die specifiek hoge risico's opleveren. Wel is er een aantal locaties waar de drukte zodanig is, dat er verhoogde risico's ontstaan.

Het COT rapport geeft aan dat er met name in de afstemming tussen alle verschillende partijen betrokken bij een evenement nog het nodige verbeterd kan worden. Met de aanstelling van een accountmanager evenementen is al een goede eerste stap gezet om deze afstemmingsproblemen te verbeteren.

Graag verwijzen wij u naar de het bijgevoegde COT rapport en onze reactie hierop verwoord in de bijgevoegde oplegnotitie.

Het COT rapport vormt samen met de oplegnotitie de basis voor Koninginnedag en –nacht 2012. De aanbevelingen voor Koninginnedag zullen we breder trekken en meenemen bij de organisatie van andere grootschalige (volks)evenementen in de openbare ruimte.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

de burgemeester,
dr. J.P. (Peter) Rehwinkel

de secretaris,
drs. M.A. (Maarten) Ruys

Oplegnotitie

Onderwerp Oplegnotitie bij het COT rapport 'Een veilige Koninginnedag in Groningen'

Het COT rapport 'Een veilige Koninginnedag in Groningen', *Analyse van de veiligheid, het beleid en de maatregelen* is besproken in de stuurgroep Evenementen en veiligheid waarin de GHOR, politie, brandweer, verkeer en vervoer, stadsdeelcoördinatie, de ambtenaar rampenbestrijding, het centraal meldpunt evenementen (CME) en de ambtenaar openbare orde en veiligheid vertegenwoordigd of aanwezig zijn. Daarnaast is het rapport voorgelegd aan de afdeling cultuur van OCSW.

Leeswijzer

Hieronder volgt een gezamenlijk gedragen reactie op de aanbevelingen van het rapport. Aan het einde van deze notitie zullen de reacties van de Koninklijke Horeca Nederland en een vertegenwoordiger van horecaondernemers uit de Ellebogenbuurt integraal worden weergegeven. De stuurgroep zal daarna met een gemeenschappelijk standpunt reageren op deze reactie.

Algemene reactie

Wij kunnen ons vinden in het rapport en het beeld dat wordt geschetst van Koninginnedag 2011 in Groningen.

De aanbevelingen voor Koninginnedag zullen we breder trekken en meenemen bij de organisatie van andere grootschalige (volks)evenementen in de openbare ruimte.

Het COT zegt niets over de vergunningverlening voorafgaand aan het evenement. Alle partijen zijn het er over eens dat de vergunning eerder verleend moet worden. Hiervoor is een strakkere regie op de vergunningverlening, de indieningvereisten en de advisering nodig. Het CME krijgt van alle betrokken gemeentelijke diensten en hulpdiensten het fiat om hier strak op te sturen. Alleen wanneer alle informatie rondom een evenement op tijd duidelijk is, kan er sprake zijn van een goede advisering over en een zorgvuldige voorbereiding van de hulpdiensten op het evenement.

Daarnaast verdient het aanbeveling dat er naast het handboek evenementen meer gewerkt wordt met standaarden. Er is maar een aantal opties voor het inrichten van bijv. de markten mogelijk. Uitsluitend deze opties zullen aan de organisatoren moeten worden voorgelegd. Per optie is het voor de hulpdiensten, en bijv. voor het marktwezen al duidelijk wat de consequenties zijn. Dit hoeft dan niet ieder jaar opnieuw onderzocht te worden. Voor de organisator is zo op voorhand duidelijk welke ruimte beschikbaar is (en op welke tijdstippen) voor een evenement; dit schept duidelijkheid naar alle partijen.

Actie: Het Centraal Meldpunt Evenementen gaat standaarden ontwikkelen voor organisatoren.

Reactie op aanbevelingen

- 1. Het evenement Koninginnedag, met al zijn activiteiten, risico's en maatregelen, vraagt om een goede inhoudelijke regie op de veiligheid van het totale evenement. De veiligheidsorganisatie dient integraal en multidisciplinair aandacht te besteden aan alle relevante risico's van het totale evenement. Vervolgens kan vanuit dit totaaloverzicht de vertaling worden gemaakt naar eisen die in individuele vergunningen worden vastgelegd.**

Reactie: Wij zijn het hiermee eens. De hulpdiensten (politie, brandweer, ambtenaar rampenbestrijding en de GHOR) zullen voorafgaand aan een hoog risico evenement een gezamenlijk integraal advies over het evenement bij het CME neerleggen, zodat op voorhand voor de organisator duidelijk is waaraan de aanvraag getoetst zal worden.

Actie: Het CME zal beoordelen of er sprake is van een hoog risico evenement en de hulpdiensten om een risicoanalyse vragen. Het handboek Evenementen zal hierbij leidend zijn.

- 2. Wij adviseren om een regiegroep Koninginnedag in te stellen, onder leiding van een centrale regisseur/projectleider. De regiegroep is actief tijdens de hele voorbereidingsperiode van het evenement. De projectleider legt over de voorbereidingen rechtstreeks verantwoording af aan de burgemeester. De regiegroep bestaat uit vertegenwoordigers van de Oranjevereniging, de horeca/overige organisatoren, de gemeentelijke diensten, de politie, de brandweer en de GHOR. Onder de regiegroep kan in subgroepen uitwerking worden gegeven aan de belangrijkste thema's. Wij denken aan subwerkgroepen voor (1) veiligheid (openbare orde, crowdmanagement, gezondheid en crisismanagement), (2) activiteiten en programmering, (3) mobiliteit, (4) communicatie en (5) handhaving. Voorzitters van de werkgroepen zijn de leden van de regiegroep. In iedere werkgroep nemen de diensten en organisaties deel die een bijdrage aan dit thema leveren. Zo zal de werkgroep veiligheid bestaan uit de organisatoren, de gemeente en vertegenwoordigers van politie, brandweer en GHOR.**

Reactie: In de praktijk werken wij al met een aantal subgroepen. Te denken valt aan vergunningverlening bij het CME, veiligheid bij de stuurgroep veiligheid en evenementen, mobiliteit bij verkeer en vervoer en activiteiten en programmering bij de afdeling cultuur van OCSW. We constateren dat alle deelaspecten van de organisatie en vergunningverlening van deze grote evenementen in onze organisatie (mede naar aanleiding van de evaluatie van Koninginnedag 2010), goed zijn belegd. We vinden echter dat het ontbreekt aan een functie binnen de gemeente Groningen, die het accountmanagement van het evenement verzorgt en de schakel vormt tussen alle betrokken interne en externe partijen.

We hebben daarom een gemeentelijk accountmanager voor grote evenementen benoemd. Deze benoeming gaat in op 1 september 2011. In eerste instantie is dit een tijdelijke benoeming tot 1 januari 2013. De accountmanager krijgt hiermee in 2012 de mogelijkheid om alle grote projecten in een jaar mee te maken en op basis daarvan een goede evaluatie te maken. Op basis van een evaluatie zullen we eind 2012 een voorstel doen voor een definitieve oplossing vanaf 2013.

Het doel van dit accountmanagement is er voor te zorgen dat de grote publieksevenementen in de stad aantrekkelijk zijn (sturen op kwaliteit), op de juiste plek worden georganiseerd, goed worden georganiseerd (waarbij ook aandacht zal worden gevraagd voor het beheersen van de kosten), veilig zijn en dat zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de belangen van derden. Alle diensten blijven hun taken op het gebied van de evenementen uitvoeren, maar we willen één accountmanager die het accountmanagement coördineert en er voor zorgt dat alle gemeentelijke en externe betrokkenen hun inbreng kunnen leveren en dat belangenafwegingen op de juiste niveaus worden gebracht en gemaakt.

Deze accountmanager krijgt als eerste de opdracht om, vanuit de ervaringen met het Glazen Huis en Koninginnedag, een plan van aanpak te maken voor de invulling van het accountmanagement in het algemeen en het takenpakket voor de accountmanager zelf in het bijzonder.

In het plan van aanpak is in ieder geval aandacht voor:

- het bepalen welke bestaande evenementen onder deze aanpak vallen;
- uitgangspunten bepalen voor mogelijke nieuwe evenementen die onder deze aanpak kunnen gaan vallen;
- een beschrijving van de verantwoordelijkheden en taken van alle betrokken instanties daarbinnen (rekening houdend met de daarover al gemaakte afspraken over vergunningverlening). Daarbij ook aandacht voor de relatie met de evenementencoördinator van Marketing Groningen;
- de ambtelijke en bestuurlijke sturing vanuit de drie hoofddoelen van de evenementen: feest voor de stad, veiligheid en de belangen van derden;
- een draaiboek van initiatief, naar vergunningverlening tot uitvoering (uitgangspunt is Feesten in Balans II);
- afspraken over de financiering van de additionele kosten tijdens de evenementen (bijv voor communicatie en veiligheidsmaatregelen);
- de taken en verantwoordelijkheden van de accountmanager.

Actie: de accountmanager evenementen is reeds aangesteld en zal per 1 september 2011 aan het werk gaan.

- 3. De gecoördineerde aanpak dient ook tijdens Koninginnenacht en -dag te worden voortgezet. De projectleider is dan voorzitter van een multidisciplinair coördinatieteam waarin alle diensten zijn vertegenwoordigd. Hierbij kan aansluiting worden gevonden bij de huidige structuur: nu is een groep van liaisons van de diverse diensten aanwezig in de SGBO-ruimte.**

Reactie: Wij zijn het eens met een meer multidisciplinaire aanpak bij de voorbereiding en tijdens evenementen. Het primaat ligt nu nog teveel bij de politie. Er dient een multibriefing te komen, die aansluit bij de multidisciplinaire voorbereiding.

Uit praktisch oogpunt kan dit georganiseerd worden door de gemeentelijke accountmanager, waarbij alle hulpdiensten, de organisator en de ambtenaar rampenbestrijding gezamenlijk de verschillende scenario's doornemen, de calamiteitenroutes vastleggen en eenduidige benamingen hanteren. Doordat de informatie gedeeld wordt is er op de avond en de dag zelf minder kans op miscommunicatie.

Eind 2011 gaat de Gemeenschappelijke Meldkamer naar Drachten. Er moet nu worden nagedacht over de structuur en werkwijze tijdens dit soort grootschalige evenementen als de meldkamer op afstand zit.

Actie: de accountmanager organiseert een multibriefing voor alle hulpdiensten, de organisatoren en de ambtenaar rampenbestrijding.

Actie: de districtchef van politie en de commandant stad van de brandweer komen, in overleg met de GHOR en de calamiteiten coördinator van de meldkamer met een voorstel voor een werkwijze tijdens evenementen wanneer de meldkamer in Drachten gevestigd is.

- 4. De respons op calamiteiten kan meer worden uitgewerkt in samenwerking met de organisatoren. Organisatoren kunnen goed meedenken over de beste respons op incidenten en aangeven welke middelen zij kunnen inzetten. De dialoog hierover zal meer opleveren dan het aanreiken van instructies aan organisatoren. Daarbij mogen de hulpdiensten van de organisatoren op dit gebied ook een bepaald niveau van inzet verwachten. Zo moeten beveiligers voorbereid zijn om ook tijdens calamiteiten een voorname rol te spelen. Dit resulteert in een gezamenlijk calamiteitendraaiboek.**

Reactie: Eens. De organisatoren zijn de eerste mensen ter plekke en kunnen met communicatie op het podium, eventuele LED-schermen en beveiligers een cruciale rol spelen tijdens de eerste minuten van een calamiteit. Hiervoor is het nodig dat de organisatoren van tevoren goed gebriefd worden over de mogelijke scenario's en de rol die ze hierbij kunnen spelen. Voorwaarde is dat per gebied een aanspreekpunt namens de diverse horecaondernemers en organisatoren wordt aangewezen. Wij zullen het werken met één aanspreekpunt vastleggen in de vergunningvoorwaarden.

Actie: de accountmanager evenementen organiseert een multibriefing waarbij alle hulpdiensten en de organisatoren vertegenwoordigd zijn. (Zie ook aanbeveling 3.)

- 5. De communicatie over de drukte, de risico's en de maatregelen op Koninginnenacht en Koninginnedag dient te worden verbeterd. Dit is allereerst publieksvriendelijk en tegelijkertijd een onderdeel van het crowdmanagement. Bezoekers moeten goed weten wat ze kunnen verwachten en wat de spelregels zijn (wat er van hen wordt verwacht). De communicatie is pas effectief als ze breed wordt uitgedragen en de boodschappen eenduidig en consequent zijn. De communicatie kan verlopen via verschillende media voorafgaand aan het evenement, maar ook door duidelijke communicatie ter plaatse.**

Reactie: de communicatie over de maatregelen voorafgaand en tijdens het evenement kan inderdaad beter. We moeten echter concluderen dat wij de kennis over het goed informeren van het publiek voorafgaand en tijdens een evenement niet in huis hebben. Ook de (financiële) middelen die voor een goede communicatie nodig zijn ontbreken. De communicatie over evenementen, het programma en de diverse maatregelen is ook nog niet centraal belegd binnen de gemeente.

Actie: De accountmanager zal voor Koninginnedag 2012 met een voorstel komen voor het beleggen van de communicatie en het professionaliseren van de communicatie voorafgaand aan en tijdens evenementen.

- 6. Pas – indien er gewerkt wordt met hekken in de stad - de maatregelen beter aan de principes van het gedrag van mensenmassa's. Sluit hekken vooraf af of sluit ze niet. Mensen die in menigten op evenementen aanwezig zijn, zijn erbij gebaat dat zij weten waar ze aan toe zijn. Bezoekers hanteren bekende patronen/ routes en gaan ook vaak zoals ze zijn gekomen. Het sluiten van bepaalde doorgangen op bepaalde tijdstippen is niet alleen soms een risico op zich vanwege de drukte, het kan ook irritatie en agressie uitlokken. Daarbij kan bij calamiteiten de afsluiting van een uitgang voor een menigte als een verrassing komen.**

Reactie: Het beeld dat door het COT wordt geschetst over de afsluiting van Tussen beide markten wordt niet volledig gedeeld. Het COT heeft zich uitsluitend gebaseerd op de situatie ter plaatse. Juist de combinatie van factoren maakte het afsluiten van de doorgang noodzakelijk. Het aflopen van het muziekprogramma op de Vismarkt, de drukte op de Grote Markt, de drukte in de Gelkingestraat, de camerabeelden en het verzoek van de voetposten ter plaatse leidden tot de beslissing Tussen beide markten af te sluiten.

Wij zijn het eens met de conclusie dat de hekken vooraf gesloten moeten worden of helemaal niet, dus niet meer tussentijds afhankelijk van de drukte van het evenement. Na het lezen van het COT rapport zijn wij tot de conclusie gekomen dat het tussentijds afsluiten van gebieden te veel gevaar oplevert bij calamiteiten. Doordat bezoekers niet langs dezelfde (bekende) weg terug kunnen als waarlangs ze binnengekomen zijn, kan er verwarring en paniek ontstaan. Dit is juist bij calamiteiten zeer onwenselijk. Dit houdt in dat er een zeer zorgvuldige afweging zal moeten worden gemaakt tussen het vroegtijdig afsluiten van een gebied en het niet afsluiten. Met name bij de horecaondernemers ligt het (vroegtijdig) afsluiten van gebieden erg gevoelig. Toch zal hierover in het vervolg een duidelijke keus gemaakt moeten worden.

Er wordt geconstateerd dat het crowdmanagement tot nu toe vooral gedragen en uitgevoerd wordt door de politie. Een aanpak waarbij de gemeente en de brandweer een actievere rol zouden spelen verdient echter de aanbeveling.

Actie: de accountmanager zal in overleg met betrokken partijen met een voorstel komen voor een meer multidisciplinaire aanpak van het crowdmanagement, hierbij wordt expliciet aandacht besteed aan de feitelijke uitvoering, de kosten en de communicatie over de crowdmanagement maatregelen.

Actie: Brandweer en ambtenaar OOV zullen zich verder inhoudelijk verdiepen in crowdmanagement zodat zij een meer volwaardiger partner zullen zijn voor de politie.

- 7. Bekijk de mogelijkheden om met duidelijk aangegeven en afgebakende looproutes te gaan werken, die bezoekers leiden door vooraf vrijgemaakte en geschikte wegen. Dit voorkomt dat mensen zelf allemaal hun weg gaan zoeken, daardoor de drukste straten teveel belasten, op afsluitingen stuiten en voor stegen kiezen die verhoogde risico's opleveren.**

Reactie: Het realiseren van deze aanbeveling veronderstelt het vertrouwd kunnen raken met alternatieve routes bij bezoekers. De bezoekers van Koninginnennacht en –dag zijn in Groningen veelal bekend met de stad. Zij weten de weg en raken juist in verwarring als zij een andere verplichte looproute moeten volgen. Groningen onderscheidt zich hiermee van bijv. Amsterdam. Amsterdam trekt veel bezoekers van buiten en deze mensen weten vaak niet goed de weg te vinden in de stad.

Het duidelijk aangeven en afbakenen van looproutes kan dan zeker een meerwaarde hebben. In Groningen zien we deze noodzaak minder, behalve wanneer gebruik wordt gemaakt van afzettingen. Dan is het noodzakelijk dat de bezoekers goed gewezen worden op alternatieve looproutes. Dit punt zal daarom in samenhang met de aanbevelingen in punt 6 worden opgepakt.

Acties: Dezelfde acties als onder punt 6.

- 8. Werk de handhaving van openbare orde en veiligheid tijdens Koninginnedag en andere evenementen nader uit in het beleid. Werk op basis van een analyse van de belangrijkste veiligheidsrisico's, uit hoe handhaving kan bijdragen aan het beheersen ervan. Overweeg ook het gebruik van evenemententerreinen in het kader van de handhaving van de veiligheid in relatie tot alcoholgebruik en glas.**

Reactie: Zoals ook uit de evaluatie van vorig jaar is gebleken willen we gaan werken met een draaiboek handhaving. Zo wordt voor alle partijen duidelijk wat de prioriteiten in de handhaving zijn en wie op welke punten handhaaft. Daarnaast is het van belang dat de organisatoren van een evenement niet elk uur een andere handhaver op bezoek krijgen maar dat dit gecoördineerd gebeurt. Helaas is het werken met een draaiboek nog onvoldoende van de grond gekomen. Er zijn wat korte werkafspraken op papier gezet en een lijst met telefoonnummers van de dienstdoende handhavers is verspreid. Dit is onvoldoende. De oprichting van de vakdirectie stadstoezicht moet verbetering in deze situatie brengen. Alle handhavende partijen stemmen er mee in dat de vakdirectie stadstoezicht regie voert over de handhaving tijdens evenementen. De vakdirectie krijgt hiermee de verantwoordelijkheid een handhavingsdraaiboek op te stellen. Daarnaast zal er aandacht moeten worden geschonken aan afstemming tussen de handhavers op straat, de centrale post op het marktkantoor en de commandokamer. De communicatielijnen hiertussen verlopen nog niet optimaal.

Actie: de vakdirectie Stadstoezicht stelt een handhavingsdraaiboek op. Alle gemeentelijke handhavers worden bij het opstellen van het draaiboek betrokken. Het draaiboek wordt afgestemd met de politie.

Als mogelijkheid om meegebrachte alcohol te weren wordt de suggestie gedaan om één of meerdere plekken in te richten als evenemententerrein. Als locaties worden genoemd: Poelestraat/Poeleplein en Ellebogenbuurt. Het klopt dat deze redelijk makkelijk af te sluiten zijn (en hier wordt door gemeente en ondernemers reeds gewerkt met beveiliging), maar de probleemgebieden voor meegenomen alcohol zijn ook de Grote Markt en de Vismarkt.

Om te voorkomen dat mensen in deze gebieden zelf alcohol meenemen, zullen er bij de grote toegangswegen naar de stad controles plaats moeten vinden, waar mensen hun alcohol moeten inleveren. Het is echter de vraag of de uitstraling van toegangscontroles wenselijk is bij dit soort volksevenementen. Wij menen vooral dat dit niet het geval is.

Reactie van de vertegenwoordigers van de horeca op het COT rapport

Reactie Koninklijke Horeca Nederland

De belangrijkste aandachtspunten die het rapport constateert zijn (grofweg): meegebrachte alcohol, contra-productieve wegafsluitingen, onvoldoende publiekscommunicatie en onvoldoende centrale regie. Wij zijn uiteraard blij met de constatering dat onze sector kennelijk de zaakjes goed op orde heeft. De genoemde aandachtspunten liggen met name op het terrein van verschillende overheidsdiensten. Gelet op bovenstaand bevreemdt het ons zeer dat het COT voorstelt om de verantwoordelijkheid voor de veiligheid meer te gaan verleggen naar het ondernemersveld c.q. de organisatoren. Wij zijn hier absoluut geen voorstander van. Het 'volksfeest' Koninginnedag (en -nacht) is ook een feest van en voor de gemeente en haar inwoners/bezoekers. Veiligheid is (ook) een primaire verantwoordelijkheid van de overheid en dat uitgangspunt wordt hiermee onterecht verlaten. Een afwenteling op de horeca van verantwoording en kosten in het kader van veiligheid, zoals het rapport voorstelt, kan wat ons betreft niet aan de orde zijn.

Reactie van Wim Angerman namens de Ellebogen op de concept analyse van het COT "een veilige Koninginnedag in Groningen".

Over het algemeen wordt een duidelijk beeld geschetst over de beide dagen in Groningen.

Beleid:

Wat met name opvalt is de constatering van het COT dat er "overdreven" veiligheidsmaatregelen worden genomen die niet nodig zijn in relatie tot de praktijk. Sterker nog, deze kunnen leiden tot onbegrip en irritatie bij het publiek. Vanuit de Ellebogenbuurt is vaak geopperd dat de gemeente moet voorkomen niet alles juridisch "dicht te willen timmeren". Angst is geen goede raadgever in relatie tot de te nemen veiligheidsmaatregelen. Verder komt ook het COT tot de conclusie dat er geen cohesie en afstemming is tussen de betrokken gemeentelijke diensten en de organisatoren (in dit geval dus ook met de Ellebogenbuurt). Communicatie is al jarenlang een storende factor daar waar het streven erop gericht is om samen een feest in de stad te willen organiseren. In die zin komt het COT met een aanbeveling die al jarenlang door mij (Ellebogenbuurt) wordt aangekaart: maak een projectorganisatie waarin de betrokken partijen kunnen samenwerken. Korte lijnen, heldere afstemming en een gezamenlijk streven om ruim voordat een evenement plaatsvindt er een overzichtelijk draaiboek klaar ligt.

Ook een belangrijk punt uit het concept en al jarenlang een doorn in het oog van de ondernemers in de Ellebogenbuurt is het meenemen van eigen drank naar het evenement. Dat het lastig is voor de gemeente dit voor 100% te voorkomen wordt wel erkend. Maar als de enige oplossing voor de Ellebogenbuurt zou zijn te worden tot een evenemententerrein om dit te voorkomen, dan ontlast dit de gemeente niet van haar verantwoordelijkheid. Haar bijdrage zou dan uit een financiële of fysieke participatie kunnen bestaan met betrekking tot (gediplomeerde) beveiligers.

Dit jaar heeft de gemeente haar bijdrage geleverd door beveiligers te posten bij geplaatst hekwerk. De ondernemers hadden beveiligers bij de deelnemende café's geregeld. Op deze wijze werd zichtbaar dat beide "partijen" voor samenwerking en veiligheid staan! Dat moet ook het streven zijn.

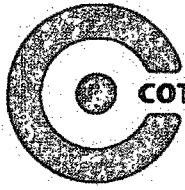
Het "uurtje van Wallage" blijft een apart verhaal in het kader van crowdmanagement, wanneer daar niet een uur cooling down aan wordt gekoppeld. Juist om te voorkomen dat er spanningen gaan optreden bij het publiek (muziek en buitentaps stoppen gelijktijdig) is na jaren pleiten bij de gemeente een uur cooling down gehonoreerd en dus begrepen. Door het "uurtje van Wallage" zonder cooling down wordt dit "beleid" direct weer overboord gegoid.

De Ellebogenbuurt neemt hierin wel haar verantwoordelijkheid door de muziek (buitenpodium) tot maximaal 01.30 uur te laten klinken. Maar van een "zuiver" crowdmanagementbeleid door de gemeente is hier geen sprake. Dus, of wel een uurtje extra livemuziek met daaropvolgend een uurtje cooling down of gewoon weer terug naar live muziek tot 01.00 uur met de cooling down tot 02.00 uur.

Reactie: Wij willen de evenementen niet dicht timmeren met veiligheidsmaatregelen. Wij willen wel dat een evenement veilig verloopt en dat er zo min mogelijk risico's voor het publiek zijn. Dit kan botsen met de belangen van de horecaondernemers. Horecaondernemers hebben zelf ook een grote verantwoordelijkheid voor de veiligheid van het publiek. Alleen bij een gezamenlijke aanpak kan de veiligheid tijdens evenementen gewaarborgd worden. Wij willen daarom graag in gesprek blijven met de diverse vertegenwoordigers van de horeca om tot een goede set veiligheidsmaatregelen te komen die recht doet aan de gedeelde verantwoordelijkheid. Wij willen hierbij gebruik maken van de ervaring van de horeca maar wijzen er ook op dat de burgemeester, als eindverantwoordelijke voor de openbare orde en veiligheid, uiteindelijk de doorslaggevende stem heeft bij de discussie over de nut en noodzaak van de veiligheidsmaatregelen.

Actie: de accountmanager belegt op basis van de bovenstaande uitgangspunten een gesprek met vertegenwoordigers uit de verschillende gebieden en hulpdiensten over de te nemen veiligheidsmaatregelen.

Groningen, 17 augustus 2011

COT | Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement

aan de Rijksuniversiteit Groningen

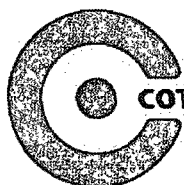
Een veilige Koninginnedag in Groningen

Analyse van de veiligheid, het beleid en de maatregelen

COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement – *an Aon Company*

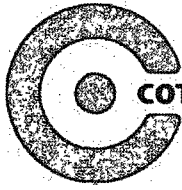
Drs. S.D. Schaap
Drs. K. Engel
Drs. A.M.D. van Es
J.G.H. Bos

15 augustus 2011

Inhoudsopgave

1	Aanleiding en toelichting opdracht.....	1
1.1	Aanleiding.....	1
1.2	Opdracht COT.....	1
1.3	Aanpak.....	1
1.4	Analysekader.....	2
1.5	Leeswijzer.....	3
2	Observaties veiligheid.....	4
2.1	Inleiding.....	4
2.2	Menigtepfiel.....	4
2.3	Observaties gedrag, ruimte, activiteiten.....	4
2.4	Incidenten.....	8
3	Beleid, organisatie en aanpak.....	10
3.1	Inleiding.....	10
3.2	Het evenementenbeleid.....	10
3.3	De veiligheidsorganisatie.....	12
3.4	Handhaving tijdens het evenement.....	14
3.5	Crowd management.....	16
3.6	Incident- en crisismanagement.....	19
4	Conclusies en aanbevelingen.....	21
4.1	Conclusies.....	21
4.2	Aanbevelingen.....	22
Bijlage	Geraadpleegde bronnen.....	24

1 Aanleiding en toelichting opdracht

1.1 Aanleiding

In de afgelopen jaren is evenementenveiligheid als onderwerp veelvuldig in de media en in de politie aan de orde geweest. De rellen in Hoek van Holland, maar ook de Damschreeuwer en het drama in Duisburg hebben aangetoond dat er veiligheidsrisico's zijn. Deze risico's kunnen nooit voor honderd procent worden uitgesloten. Het gaat er om bewuste keuzes te maken, onder meer op het grensvlak tussen feestelijk en veilig. De uitdaging is om te komen tot een passende en proportionele aanpak van veiligheid: maatregelen op maat voor het desbetreffende evenement. Scherpheid en alertheid zijn nodig om niet te vervallen in een routinematige voorbereiding en uitvoering.

De gemeente Groningen wil samen met de veiligheidspartners blijven werken aan het professionaliseren van evenementenveiligheid. Onderdeel hiervan is de wens om te leren van evenementen. Dit geldt ook voor de grote evenementen Koninginnennacht en Koninginnedag. De gemeente hecht eraan om samen met betrokken partners te leren van de ervaringen met deze evenementen in 2011.

1.2 Opdracht COT

De gemeente Groningen heeft het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement opdracht gegeven tot het uitvoeren van de bovengenoemde evaluatie. In ieder geval moest antwoord worden gegeven op de volgende vragen:

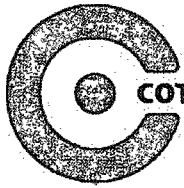
- Hoe (on)veilig zijn Koninginnennacht en Koninginnedag in Groningen?
- Hoe kan de veiligheid objectief worden vastgesteld?
- Wat zijn de eventuele locaties met een verhoogd risico?
- Hoe werken de reeds getroffen veiligheidsmaatregelen?
- Hoe functioneert de veiligheidsorganisatie?
- Is het nodig om aanvullende maatregelen te treffen?

Wij hebben het verzoek geïnterpreteerd als de behoefte aan reflectie door een onafhankelijke derde op de veiligheid rond Koninginnennacht en Koninginnedag. Hiermee is niet gezegd dat zich veel dan wel ernstige incidenten hebben voorgedaan of dat er ernstige zorgen zouden zijn over de veiligheid van Koninginnennacht 2011. Het gaat ons inziens eerder om professionele reflectie waarmee de gemeente haar verantwoordelijkheid wil nemen om scherp en alert te blijven.

1.3 Aanpak

Het COT heeft een aanpak gehanteerd die bestaat uit twee fasen:

- 1) een quick scan vooraf
- 2) observaties tijdens en evaluatie achteraf

Quick scan vooraf

De quick scan vooraf bestond uit:

- Bestudering van documenten: beschikbare plannen, cijfers, evaluatierapportages etc.
- Een serie van verdiepende interviews, om meer inzichten te verzamelen in ervaringen, risicofactoren en maatregelen tijdens het evenement.¹
- Een multidisciplinaire bijeenkomst: delen ervaringen, benoemen kenmerken, invullen profiel, benoemen eventuele hotspots, risico's, etc. Tijdens deze bijeenkomsten presenteerde het COT de indrukken / observaties op basis van de ontvangen documentatie. Tijdens de bijeenkomst is zowel terug gekeken als vooruit gekeken naar de komende Koninginnenacht en -dag.

Het COT heeft de resultaten van de quick scan benut voor het bepalen van de aandachtspunten tijdens het observeren. Dit in afstemming met de opdrachtgever.

Observaties tijdens en evaluatie achteraf

Het COT heeft de laatste versies van draaiboeken en relevante beleidsstukken in relatie tot Koninginnedag 2011 ontvangen. Twee teams van observatoren van het COT waren aanwezig tijdens Koninginnenacht en Koninginnedag. Onze observatoren hebben de situatie in de stad bekeken en hebben op momenten meegekeken met politie, beveiliging en medische post.

Na het evenement het COT politiecijfers ontvangen van de belangrijkste overtredingen die zijn geregistreerd. Verder heeft het COT aanvullende telefonische interviews uitgevoerd met de politie, de Oranjevereniging en de burgemeester.

Evaluatiebijeenkomst

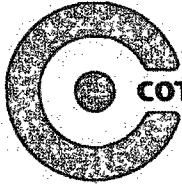
Het COT is aanwezig geweest bij een van de twee evaluatiebijeenkomsten korte tijd na het evenement, in de zogenoemde Stratenoverleggen. Bij deze bijeenkomst waren een aantal horecaondernemers van het oostelijke deel van de binnenstad, alsook vertegenwoordigers van de gemeente en de politie aanwezig. Naast het verzamelen en delen de lessen door de deelnemers, presenteerde het COT daar ook de eigen observaties. Deze zijn ter verificatie voorgelegd aan de betrokkenen.

1.4 Analyse kader

Wij hanteren voor de analyse van risico's van Koninginnedag in Groningen een analysekader dat bestaat uit vier elementen: het menigteprofiel, de statische omgevingskenmerken, de dynamische omgevingskenmerken en de veiligheidsorganisatie.

De gemeente Groningen heeft zelf een aantal aandachtspunten voor de analyse van risico's meegegeven aan het COT. Deze zijn meegenomen in de analyse. De gemeente heeft verzocht om aandacht te schenken aan incidenten, mogelijke trends, hot spots en hot moments.

¹ Er zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de gemeente, de politie, de brandweer, de GHOR en de Milieudienst. Ook is er gesproken met de burgemeester, de Oranjevereniging, CME, een horeca-ondernemer en een vertegenwoordiger namens de Ellebogenbuurt.

Menigteprouiel

De aanwezigheid van een mensenmenigte op een evenement levert veiligheidsrisico's op. De drukte brengt risico's met zich mee. Het gedrag van mensen bepaalt in grote mate of veiligheidsrisico's in een drukke menigte te groot worden. Anderzijds kunnen zelfcontrole en zelfredzaamheid problemen voorkomen. Er is daarbij vooral aandacht nodig voor specifieke drukke plekken op een evenement.²

Statische omgevingskenmerken

De statische kenmerken van de omgeving van een evenement (o.a. toegangswegen, aantal natuurlijk in- en uitgangen, type ondergrond, tijdelijke bouwwerken) zijn van invloed op de veiligheidsrisico's. De kwaliteit van de fysieke omstandigheden en eventuele aanpassingen daarin hebben consequenties voor de veiligheid.³ Het gaat hier om het feitelijke ruimtelijke profiel van het evenement.

Dynamische omgevingskenmerken

De dynamische omstandigheden hebben betrekking op potentieel riskante ontwikkelingen of gebeurtenissen. Het kan daarbij gaan om doelbewust gedrag dat erop is gericht om de openbare orde te verstoren. Maar ook andere factoren, zoals een plotselinge weersomslag, kunnen riskant gedrag tot gevolg hebben. De reactie van mensen in de massa op een plotselinge gebeurtenis bepaalt het risico dat daadwerkelijk ontstaat door de gebeurtenis.⁴ Ook de activiteiten van het evenement zijn onderdeel van de dynamische omgevingskenmerken.

Veiligheidsorganisatie

Met de veiligheidsorganisatie doelen wij op alle betrokken partijen die een rol spelen bij het waarborgen van de veiligheid op en rond een evenement. Dit is in de eerste plaats de organisator met zijn onderaannemers. In de tweede plaats zijn dit de gemeente en de hulpverleningsdiensten (politie, brandweer, geneeskundige diensten). Het is zaak dat de veiligheidsorganisatie inspeelt op voorzienbare risico's die samenhangen met – een combinatie van – de verschillende kwalitatieve kenmerken van een menigte.

1.5 Leeswijzer

In deze rapportage gaan wij achtereenvolgens in op twee hoofdonderwerpen.

Het eerste onderwerp is de veiligheid van het evenement. In hoofdstuk twee presenteren wij onze observaties op dit punt. Wij gaan in op het menigteprouiel waarna we in samenhang kijken naar het gedrag, de ruimte en de activiteiten. Wij maken hierbij een onderscheid in observaties over koninginnenacht en over koninginnedag. Ook gaan wij op de geregistreerde incidenten.

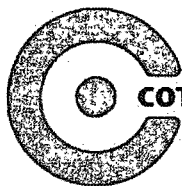
In het tweede deel gaan we in op het beleid, de organisatie en de aanpak. Na het bespreken van het evenementenbeleid gaan wij in op de veiligheidsorganisatie. Hierna komen de onderwerpen handhaving, crowd management en incident- en crisismanagement aan bod.

In het afsluitende hoofdstuk presenteren wij onze conclusies en doen wij waar nodig aanbevelingen.

² COT, 2009, p 87-89.

³ Idem, p. 89.

⁴ Idem, p. 90.

2 Observaties veiligheid

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren wij onze observaties ten aanzien van het menigteprofiel, gevolgd door observaties over gedrag, ruimte en activiteiten. Wij sluiten het hoofdstuk af met een overzicht van geregistreerde incidenten.

2.2 Menigteprofiel

Het publiek van de Koninginnenacht en Koninginnedag in Groningen bestaat hoofdzakelijk uit jonge mensen (leeftijd 16 – 30 jaar). Ouder publiek is vooral te vinden in de Ellebogenbuurt. De bezoekers komen veelal in groepen. Het betreft hier zowel groepen studenten als groepen jongeren uit de (directe) omgeving van de stad Groningen en de provincies Drenthe en Friesland.

Veel bezoekers nemen eigen alcoholische dranken mee naar het evenement. Uiteenlopend van enkele blikjes bier of een colafles gevuld met mixdrank tot flessen whisky en kratten bier. De meegebrachte dranken zorgen er voor dat er in de binnenstad tijdens Koninginnenacht op enig moment veel glaswerk ligt. Ook op Koninginnedag is dit een probleem.

De sfeer is zowel op Koninginnenacht als Koninginnedag overwegend gemoedelijk. Mogelijk speelt het weer hierbij een rol. Op Koninginnenacht begint het feest rond 22.00 uur pas echt op gang te komen. Het drukste moment op Koninginnenacht is tussen half 2 en 3 uur 's nachts. Na verloop van tijd, met name tijdens Koninginnedag, ontstaat een broeierige sfeer in de stad. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat grote groepen jongeren al vanaf het middaguur (fors) alcohol drinken en (soms openlijk) softdrugs en harddrugs gebruiken. Zo rond vijf uur 's middags is de sfeer in de stad broeierig, maar slaat de stemming niet om tot een vervelende of grimmige sfeer.

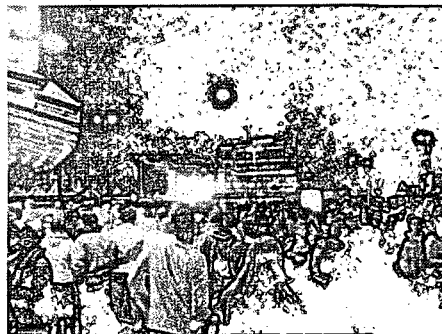
Volgens velen was het dit jaar in Groningen zowel tijdens Koninginnenacht als Koninginnedag iets rustiger in vergelijking tot eerdere jaren. Verder viel op dat vooral de dertigplussers dit jaar minder aanwezig leken te zijn dan in andere jaren. Als mogelijke verklaring hiervoor is genoemd dat de vakanties net waren begonnen en veel gezinnen op vakantie zouden zijn.

2.3 Observaties gedrag, ruimte, activiteiten

Algemene indruk

Koninginnenacht en Koninginnedag 2011 kenmerken zich door de bijzonder goede weersomstandigheden. Het evenement speelt zich dan ook voor het overgrote deel buiten af. In veel horecagelegenheden is het erg rustig.

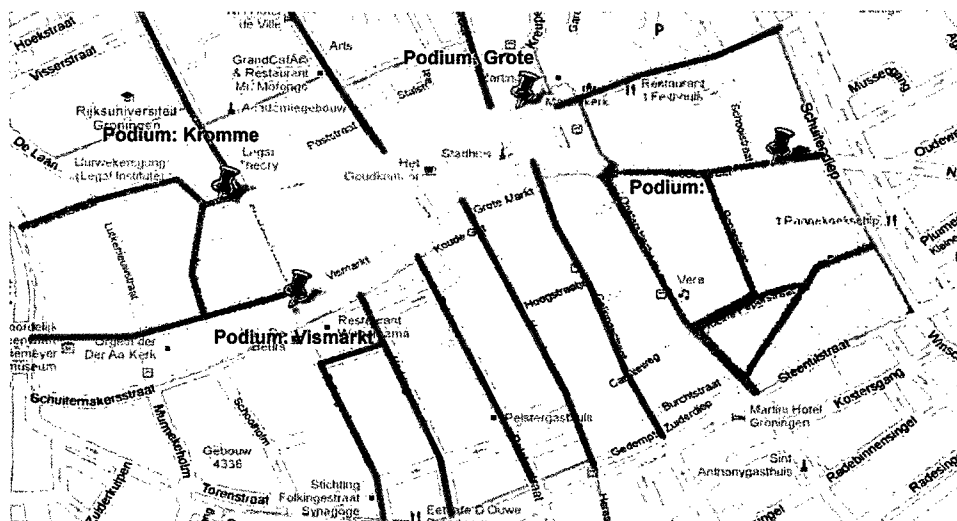
Het totale evenementengebied is uitgestrekt, maar beperkt in omvang.

Mensen trekken over het algemeen naar de van oudsher bekende evenementgebieden, namelijk de Grote Markt, de Poelestraat en het Poeleplein, de Peperstraat, de Gelkingestraat en de Ellebogenbuurt. De Vismarkt is een nieuw gedeelte en is vooral gedurende Koninginnennacht minder bezocht. Mogelijk speelt daarin mee dat de Vismarkt geen traditionele horecalocatie is.

In het draaiboek van de Nacht van Oranje is opgenomen hoeveel bezoekers er op diverse locaties worden verwacht en in welke leeftijdscategorie. Voor alle hoofdpodia geldt dat de schatting was dat de leeftijdscategorie 20 tot 35 jaar zou zijn. Bij het podium op de Grote Markt werden minimaal 6500 bezoekers verwacht, bij het podium op de Vismarkt 2500 en op het Waagplein 1500.

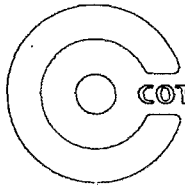
Figuur 1 Evenementengebied Koninginnennacht en -dag

Koninginnennacht

Koninginnennacht wordt behoorlijk druk bezocht, zo blijkt uit de observaties. Bezoekers bevinden zich met name rond de podia en in de horecastraten. Op de meeste plekken is de beschikbare ruimte behoorlijk gevuld met publiek. Op de pleinen zijn ook nog wel open plekken te vinden. Opvallend is dat de binnenstad direct buiten de evenementenstraten en het evenementenplein over het algemeen rustig is.

De Grote Markt en Vismarkt zijn plaatsen waar (nagenoeg) iedereen – op zijn minst even – gaat kijken. Daarnaast trekken de Gelkingestraat en de Poelestraat ieder hun specifieke publiek. In de Gelkingestraat betreft dit voornamelijk jeugdige liefhebbers van hardhouse. In de Poelestraat zijn vooral studenten te vinden en de Ellebogenbuurt een gemengd ouder publiek. De programmering versterkt dit effect.

Gedurende Koninginnennacht zijn niet alle evenementengebieden goed bereikbaar, vooral niet wanneer 'bekende' looproutes geblokkeerd worden door hekken. Bij het blokkeren van routes wordt niet eenduidig gecommuniceerd welke routes wel toegankelijk zijn (zie Crowd management).

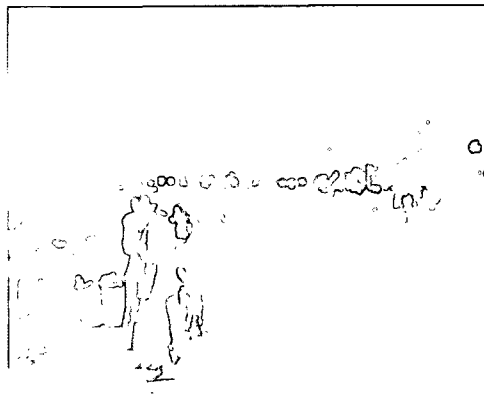

In de Gelkingestraat is het gedurende een groot deel van de nacht druk en is de doorstroming op momenten langzaam. Deze straat is niet alleen een logische looproute van en naar de Grote Markt, maar ook een straat waarin veel activiteiten plaatsvinden en waar veel drukbezochte horecagelegenheden zijn gevestigd. De straat zelf is betrekkelijk smal. In onze observaties maakt de combinatie van deze factoren dat de Gelkingestraat over de nacht als geheel de hoogste bezettingsgraad kent. Mensen laten zich enigszins meevoeren door de publieksstroom, maar dit lijkt geen grote problemen op te leveren.

De Poelestraat en het Poeleplein worden ook druk bezocht. Vooral op het Poeleplein is het vanwege het programma dat daar wordt gedraaid op momenten zodanig druk, dat de doorstroming van publiek wordt belemmerd. De sfeer is gemoedelijk. Er zijn verschillende zijstraten die de mogelijkheid bieden om 'uit de drukte te stappen'. In de aanwezige horeca is het druk, maar dit blijft goed beheersbaar.

De Grote Markt is ook goed gevuld met bezoekers. Veel mensen staan hier in groepjes te praten en drinken eigen drank. Lang niet iedereen komt naar de optredens op het aanwezige podium kijken. Het plein is overzichtelijk en via allerlei zijstraten goed te bereiken en verlaten. Wel valt op dat de aanwezige EHBO vrijwel onvindbaar is. De aanwezigheid van het EHBO-team ter plaatse wordt niet ondersteund door een bord, spandoek of iets dergelijks.

De Vismarkt is gedurende Koninginnenacht aanmerkelijk rustiger dan veel andere evenementenlocaties. Een deel van het plein blijft vrij leeg (zie afbeelding).

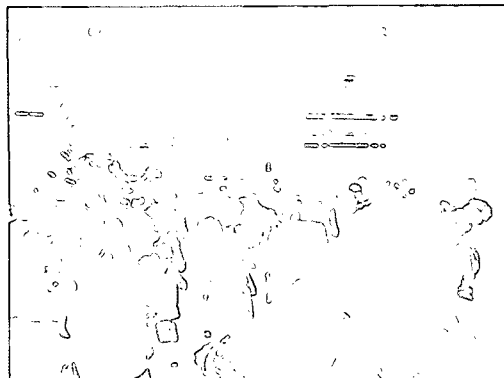

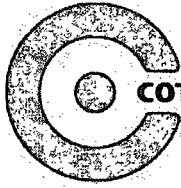
In de Ellebogenbuurt zijn de straten voor de cafés druk bezet. Daarnaast is een podium opgesteld op een plein achter de doorgang tussen de Groote Kromme Elleboog en de Turftorenstraat. Het is hier bijzonder druk. Het is mogelijk om op een redelijke manier het terrein over te steken, maar het is niet duidelijk of er voldoende ruimte is om, bij calamiteiten, het publiek snel weg te krijgen.

Koninginnedag

Tijdens Koninginnedag is de binnenstad van Groningen drukker dan tijdens de nacht. Bij de diverse podia is de ruimte nu volledig bezet. Daarnaast is het ook op de diverse looproutes (bijvoorbeeld Tussen beide Markten) en in de Gelkingestraat erg druk. De specifieke evenementengebieden trekken ieder een eigen publiek.

Het evenement komt op Koninginnedag, vermoedelijk door het mooie weer,

vroeg op gang. Aan het begin van de middag bevinden al veel mensen zich op de terrassen in het centrum. Alcoholverkoop vindt hierdoor hoofdzakelijk buiten plaats. Opvallend is dat gedurende de middag zichtbaar (want: buiten) veel wordt gedronken. Het evenement blijft druk tot het begin van de avond.

De diverse evenementengebieden zijn op de dag wel goed te bereiken. Daarbij moet worden opgemerkt dat de locaties alleen te voet te bereiken zijn. De meeste bezoekers zijn hiervan op de hoogte. Een enkeling waagt zich echter met een fiets in de mensenmassa. De looproutes tussen de evenementengebieden zijn volledig open, wat maakt dat het publiek zich zonder beperkingen kan verplaatsen van de ene naar de andere locatie.

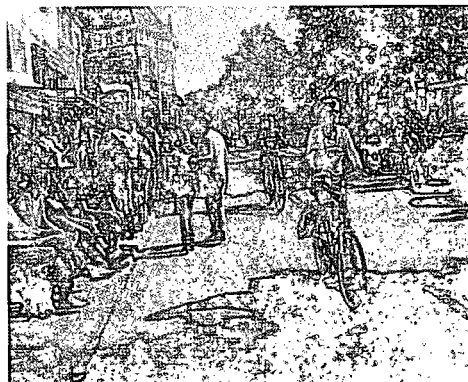
Op het Waagplein (achter het stadhuis) is een klein podium. Het Waagplein is door de opzet (hoge gebouwen) en inrichting (podium, terrassen, verkooppunten) onoverzichtelijk. Ook wordt het Waagplein door het publiek gebruikt als doorgang van de ene naar de andere evenementenlocatie. Dit maakt dat het Waagplein behoorlijk druk is. Waarschijnlijk wordt dit mede veroorzaakt door de afsluiting door de politie tussen Vismarkt en Grote markt.

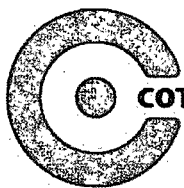
De belemmeringen in de doorstroming ontstaan bijna altijd door een combinatie van tegengestelde publieksstromen, een smalle doorgang en activiteiten of aantrekkelijke (horeca)locaties die mensen aantrekken. De doorstroming van publiek stopt met name op de volgende plekken:

- Toegang tot de Grote Markt via de Gelkingestraat
- Tussen beide Markten (Koninginnedag)
- Toegang Waagplein
- Kromme Ellebogen
- Poelestraat en Poeleplein
- Peperstraat (vooral Koninginnenacht na 02.00uur)

De Oosterstraat, de Gelkingestraat en de Herestraat fungeren als toevouerroute en afvoerroute tussen het NS-station en het evenementengebied. De Gelkingestraat is de laatste 200 meter tot de Grote Markt gevuld met feestende jongeren, wat maakt dat deze in- en uitgang volledig geblokkeerd is. Tijdens onze observaties tijdens Koninginnedag duurde het ongeveer 20 minuten om dit deel van de Gelkingestraat te passeren.

Wij hebben niet altijd kunnen nagaan of activiteiten die de doorstroming van publiek hinderden gepland of spontaan waren. Een voorbeeld hiervan is het optreden van een Afrikaanse drumband op Tussen Beide Markten. Op enig moment speelt deze band ter hoogte van de winkel Six. Hieromheen staan twee rijen publiek te kijken. Dat betekent dat er slechts vijf meter resteert waarop het publiek zich – in twee richtingen – van het ene naar het andere plein kan bewegen. Hoe dan ook is het optreden tegen dergelijke risicoverhogende activiteiten een aandachtspunt.

Op sommige plaatsen buiten het directe evenementengebied is het ook erg druk. Wegen zijn daar open, wat tot risico's leidt voor bezoekers en het verkeer. Het betreft hier bijvoorbeeld het Schuitendiep. Hier is te weinig ruimte om alle bezoekers een (sta-)plaats te bieden op het terras. Zelfcorrigerend vermogen onder de bezoekers en de interventies van de aanwezige beveiligers zorgen ervoor dat het verkeer niet gehinderd wordt.

De overgang naar de reguliere uitgaansavond- en nacht verliep relatief rustig. Tijdens Koninginnedag is een rustmoment ingelast tussen 18.00 uur en 19.00 uur. Dit was vooraf gepland. Tijdens het rustmoment zou aanvankelijk geen muziek worden gespeeld. Op het laatste moment is besloten om de muziek op de Vismarkt (zacht) aan te laten, om te voorkomen dat het publiek van het ene naar het andere plein zou lopen op zoek naar vertier. Daarnaast werd er tijdens het rustmoment gewoon doorgeschonken (conform afspraak). Het rustmoment viel samen met het moment waarop veel gezinnen huiswaarts gingen. Opmerkelijk genoeg verliep het rustmoment daadwerkelijk als rustmoment. Veel mensen benutten deze pauze om te eten of om naar huis te gaan. Na het rustmoment was ongeveer een derde van het totale bezoekersaantal verdwenen. In de originele opzet zou er tijdens het rustmoment geen alcohol worden geschonken en geen muziek worden gedraaid. Om onrust onder het publiek te voorkomen is hier van afgeweken.

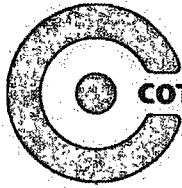
Gedurende de avond liep het bezoekersaantal van Koninginnedag verder terug. Het reguliere uitgaanspubliek (in aantal) voor de zaterdagavond- en nacht was aanwezig in de stad. Een belangrijk verschil met een reguliere uitgaansavond was het feit dat het uitgaanspubliek zich al gedurende Koninginnedag in de stad bevond. Dit had een duidelijke invloed op de hoeveelheid drank reeds genuttigd aan het begin van de avond en de gedragingen van het uitgaanspubliek. Dit leidde op basis van observaties tot wat meer drukte in de stad, maar niet tot problemen.

2.4 Incidenten

Koninginnedag en Koninginnenacht zijn zonder grote incidenten verlopen. Wij observeerden enige malen wat baldadigheden, zoals springen tegen het hek tussen de Grote Markt en de Poelestraat. Verder werden mensen gewaarschuwd voor zakkenrollers en glas op de grond.

De politiecijfers van Koninginnenacht en Koninginnedag laten het volgende beeld zien.⁵ De overlast was dit jaar lager dan de twee jaren ervoor. Van overlast door jeugd heeft de politie dit jaar – in tegenstelling tot voorgaande jaren – helemaal geen proces verbaal opgemaakt. Het aantal vernielingen lag lager dan vorige jaren. De criminaliteitscijfers laten zien dat de Koninginnenacht licht stijgt in het aantal incidenten, terwijl Koninginnedag een dalende trend vertoont. Het gaat onder meer om het aantal gevallen van geweld (mishandeling). Dit patroon doet zich ook voor bij de incidenten met diefstal van een fiets of brommer. Het totale aantal incidenten per categorie blijft overigens laag en het gaat dus om vrij marginale stijgingen en dalingen.

⁵ Politiecijfers over 2009, 2010 en 2011 zijn in het onderzoek meegenomen.

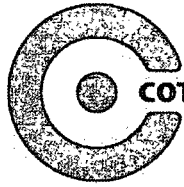
Tabel 1 Incidenten Koninginnenacht Groningen (selectie)

Incidenttype	2009	2010	2011
Sociale kwaliteit (overlast)	5	8	5
Vernieling	0	0	1
Diefstal fiets	7	4	7
Diefstal brom/snorfiets	7	4	8
Mishandeling (fysiek geweld)	2	0	5
Ruzie/vechtpartij	2	0	1

Tabel 2 Incidenten Koninginnedag Groningen (selectie)

Incidenttype	2009	2010	2011
Sociale kwaliteit (overlast)	8	6	2
Vernieling	4	6	1
Diefstal fiets	2	1	2
Diefstal brom/snorfiets	2	1	3
Mishandeling (fysiek geweld)	13	13	6
Ruzie/vechtpartij	4	4	4

Deze type incidenten zijn te verwachten bij dergelijke grootschalige evenementen. Hierbij geldt als algemeen aandachtspunt dat de bijna-incidenten niet inzichtelijk zijn en kleine incidenten snel kunnen escaleren. De overzichten van cijfers zijn belangrijke indicatoren, maar niet meer dan dat. In de nadere analyse is het interessant deze cijfers te vergelijken met een 'reguliere' uitgaansavond.

3 Beleid, organisatie en aanpak

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de aanpak centraal. Dit betreft zowel de voorkant (het evenementenbeleid) als de maatregelen die gelden tijdens het evenement.

3.2 Het evenementenbeleid

Uitgangspunten beleid

Het huidige Groningse evenementenbeleid is vastgelegd in de nota 'Feesten in balans II, van 1 januari 2011. Het is een vervolg op de nota 'Evenementen in de binnenstad' van februari 2009. De inzet van de gemeente is gericht op kwalitatieve versterking van het evenementenprogramma in de binnenstad. Daarbij wil de gemeente meer sturing kunnen hebben op de evenementen die in de binnenstad plaatsvinden.⁶ Het aantal grote evenementen (meer dan 2.000 bezoekers) is toegenomen van 17 in 2005 tot 50 in 2009. Tegelijk neemt ook het aantal klachten van geluidshinder toe. De gemeente constateert dat de acceptatie van evenementen is afgenomen en dat ook dit noopt tot aanpassing van het evenementenbeleid.⁷

In de nota is ook opgenomen hoe de gemeente omgaat met de veiligheid van evenementen. De gemeente laat voor elk evenement een risicoscan uitvoeren om de risico's goed en eenduidig in te schatten. In deze risicoscan wordt gekeken naar het publieksprofiel, het activiteitenprofiel en het ruimteprofiel. De uitkomst van de risicoscan bepaalt hoe het adviestraject eruit zal zien.⁸

De gemeente geeft in de beleidsnota aan dat veiligheid in eerste instantie een verantwoordelijkheid is van de organisator. Deze dient een veiligheids- en calamiteitenplan op te stellen. Op basis daarvan kan in gesprek worden gegaan met de vergunningverlener en de hulpdiensten. Het plan moet aansluiten op de werkwijze van de externe hulpdiensten (politie, brandweer, ambulance). Onvoldoende maatregelen in de voorbereiding kunnen aanleiding zijn de vergunning voor een evenement te weigeren.⁹

Evenementen worden verder getoetst op brandveiligheid, constructieve veiligheid, eventueel vuurwerk, volksgezondheid en verkeersveiligheid en –overlast. In verband met het beperken van geluidsoverlast zijn eindtijden vastgesteld voor evenementen.¹⁰

Beleid Koninginnennacht en -dag

In het beleid is er specifiek aandacht voor Koninginnennacht- en dag. Voor Koninginnennacht geldt een eindtijd van 02.00 uur voor de muziek en het tappen/evenement. Dit is voor de muziek een uur langer dan voor andere evenementen geldt en wordt ook wel "het uurtje van Wallage" genoemd. Verder is in het beleid opgenomen dat jaarlijks wordt geëvalueerd of het uurtje van Wallage wordt

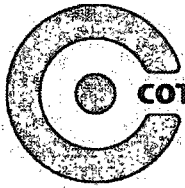
⁶ Gemeente Groningen, Feesten in Balans II, p. 4.

⁷ Idem, p. 6.

⁸ Idem, p. 8.

⁹ Idem, p. 10-11.

¹⁰ Idem, p. 12-18.

gecontinueerd. Ook de eindtijd van Koninginnedag zelf maakt onderdeel uit van de evaluatie. Op Koninginnenachten die tussen zondag en woensdag vallen, geldt de reguliere eindtijd van 23.00 uur of 00.00 uur, afhankelijk van de locatie in de stad.¹¹

Dit beleid in ogenschouw nemende, kan nog winst worden behaald voor Koninginnedag. Zo kan nog meer de koppeling worden gelegd tussen de algemene voorwaarden dit in het beleid zijn opgenomen en de specifieke situatie van Koninginnedag. Wie zijn de organisatoren? Welke verantwoordelijkheid krijgen zij nu op het gebied van veiligheid? Hoe verhoudt dit zich tot de inzet van de hulpverleningsdiensten?

De veiligheid van dit evenement kan nog meer door professionele private partijen worden gewaarborgd. Het is daarvoor zeker niet altijd nodig dat er evenemententerreinen worden gecreëerd. Ook in de publieke ruimte kunnen private veiligheidmedewerkers mensen aanspreken en corrigerend optreden. Zonder natuurlijk in de exclusieve bevoegdheden van de politie te treden (geweldsmonopolie, arrestatie, opsporing).

Organisatoren en ondernemers kunnen nog meer zelf verantwoordelijk worden gemaakt voor het veiligheids- en calamiteitenplan van dit evenement. Particulier personeel, ook vrijwilligers, kunnen een belangrijke rol spelen bij de respons op calamiteiten. Denk aan het ontruimen van gebieden. Nu is dit gedeeltelijk geregeld en vastgelegd in de draaiboeken (zo is afgesproken wat er wordt omgeroepen als er een calamiteit plaatsvindt), maar ook hier valt nog meer winst te behalen. Dit doet recht aan de uitgangspunten van het Groningse evenementenbeleid, het ontlast de overheidsdiensten en het zorgt voor een steviger balans tussen baten en lasten van het evenement. Het vraagt wel om een meer gecoördineerde samenwerking tussen alle organisatoren en betrokken ondernemers, de gemeente en de hulpdiensten dan nu het geval is (zie ook Veiligheidsorganisatie).

Handhaving

In het evenementenbeleid is opgenomen hoe de gemeente omgaat met handhaving op evenementen. Handhaving wordt vooral beschreven in het licht van het voorkomen van geluidsoverlast. Daarin wordt geconstateerd dat stilleggen van een evenement vanwege overtreding van de voorwaarden niet wenselijk is, omdat het risico's oplevert voor de openbare orde. De gemeente wil daarom vaker werken met een preventieve dwangsom. Verder is aangegeven dat er behoefte is aan een handhavingsprotocol, om duidelijk te krijgen wie waarvoor verantwoordelijk is, alsook hoe en wanneer er wordt opgetreden. Handhaving vindt nu vooral plaats bij klachten. De capaciteit is hierop gebaseerd. De wens is om meer pro-actief te gaan handhaven, bijvoorbeeld door vaker bij de opbouw van een evenement toezicht te houden. Tenslotte is de inzet er ook op gericht om de eindtijden te handhaven.

Het evenementenbeleid legt vrijwel geen relatie tussen handhaving en veiligheid. De aandacht voor geluidsoverlast is begrijpelijk gezien het feit dat vooral de geluidsoverlast problemen heeft veroorzaakt en toeneemt. Dit laat onverlet dat handhaving in het kader van voorkomen van incidenten van groot belang is. Dit geldt ook voor handhaving van calamiteitenroutes voor de adequate respons op calamiteiten. Het beleid op het gebied van handhaving kan ook meer ingaan op het omgaan met veel voorkomende veiligheidskwesties bij evenementen: alcoholgebruik en rondslingerend glas in het centrum, risico's van agressie en ordeverstoringen, drugsgebruik, etc.

¹¹ Idem, p. 18-19.

3.3 De veiligheidsorganisatie

Er zijn veel partijen betrokken bij de veiligheid van Koninginnedag en –nacht in Groningen. Verschillende organisatoren en ondernemers vragen vergunningen aan, wat uitmondt in een groot aantal vergunningstrajecten. In de binnenstad zijn de belangrijkste vergunningen voor de Oranjevereniging (Grote Markt, Vismarkt, Waagplein e.a.). Verschillende ondernemers vragen vergunningen aan voor de Grote Markt, Gelkingestraat, Waagstraat, Poelestraat, Westerkade, Peperstraat, Oosterstraat, Zwanestraat, Gedempte Zuiderdiep, Gedempte Kattendiep, Folkingestraat, Vismarkt, Oude Boteringestraat, Schuitendiep, Martinikerkhof, de Nieuwe Ebbingestraat (buiten de singels) en de Ellebogenbuurt.¹²

De Oranjevereniging organiseert een groot aantal activiteiten. Het totaal aan activiteiten bestaat uit een Oranjeconcert op het Martiniplaza op 20 april, evenementen op verschillende locaties tijdens Koninginnenacht (29 april) en Koninginnedag (30 april). De hoofdlocatie is het podium op de Grote Markt. Daarnaast staan onder meer podia op de Vismarkt en het Waagplein. De programma's tijdens Koninginnenacht lopen door tot 01.30 uur (Grote Markt) en 02.00 uur (Vismarkt), op Koninginnedag is dit tot 00.00 uur (Vismarkt en Grote Markt) of 01.00 uur (Waagplein).

De Oranjevereniging heeft als grootste organisator meer voorbereid op het gebied van veiligheid dan andere organisatoren. Voor de activiteiten van de Oranjevereniging is een draaiboek opgesteld. De daarin gemaakte risicoanalyse levert op dat vooral het drinken van veel alcohol door bezoekers een risicofactor is. "Dit levert klein ongerief op en kans op een groter gevaar als niet deëscalerend wordt opgetreden."¹³ Opvallend is dat drukte niet als risicofactor wordt behandeld. Dit is enigszins begrijpelijk gezien de locaties waar de evenementen van de Oranjevereniging wordt gehouden. Daarmee wordt echter geen analyse gemaakt van de drukte in de straten eromheen en de effecten van incidenten op één locatie voor andere (evenementen)locaties. Het draaiboek is beperkt tot de evenementen die de Oranjevereniging organiseert.

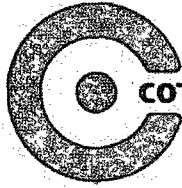
De activiteiten die gepland worden voor deze dagen worden in verschillende gremia besproken. In het doorlopende periodieke horecaoverleg wordt gesproken over activiteiten en worden hierover afspraken gemaakt. In overleggen over evenementenvergunningaanvragen, waar de gemeente, de hulpdiensten en de aanvragers bij aanwezig zijn, worden ook beslissingen genomen over de activiteiten en de randvoorwaarden die daarvoor gelden. Verder komt het voor dat ondernemers rechtstreeks afspraken maken met gezagsdragers over wat er kan en wat niet kan tijdens het evenement. Deze gang van zaken geeft een verwarrende indruk.

Respondenten hebben ons aangegeven dat gemaakte afspraken hierdoor soms niet in lijn met elkaar of zelfs tegenstrijdig zijn. Betrokken ambtenaren van de

¹² In interviews is onder meer gesproken over de voorbereiding (ook vergunningstechnisch) op Koninginnenacht en -dag teneinde dit beter inzichtelijk te maken.

¹³ Draaiboek Nacht van Oranje & Koninginnedag 2011, p. 45.

gemeente en de hulpdiensten komen er soms bij toeval achter dat er afspraken zijn gemaakt over wat er kan en niet kan. Het gaat daarbij vaak om zaken die van invloed zijn op de veiligheid van het evenement. Verder geven betrokkenen ons aan dat de voorbereiding van de evenementen zelf ook rommelig verloopt en er vaak laat nog wijzigingen zijn, waardoor het toezicht op de veiligheid wordt gehinderd.

De focus van de gemeente en de veiligheidspartners ligt vooral op de evenementenvergunningen. De gemeente maakt met ieder van de organisatoren van de evenementen in de binnenstad apart afspraken. Het gaat om vergunningeisen voor afgebakende gebieden en afgebakende verantwoordelijkheden die aan de organisatoren worden toegekend.

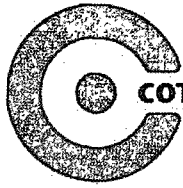
Onze indruk is dat er daarmee wel goed wordt gekeken naar de veiligheid van een specifiek evenement, maar dat er beperkte aandacht is voor de benodigde maatregelen in relatie tot de veiligheidsrisico's van het totale evenement Koninginnenacht- en dag. Risico's zijn vaak locatieoverstijgend en incidenten op één evenement kunnen ook risico's opleveren voor andere locaties.¹⁴

De risico's van het totale evenement, zoals de risico's die de bezoekers zelf vormen, worden nog beperkt integraal beoordeeld en niet altijd multidisciplinair opgepakt. Dit blijkt onder meer uit de problematiek rond alcoholgebruik en glas in het centrum (zie paragraaf 3.4). De gemeente maakt strikte afspraken met horeca en organisatoren van evenementen over onder meer gebruik van plastic bekertjes en het schenken aan dronken mensen en minderjarigen. Het feit dat veel mensen zelf hun alcohol meebrengen is door deze afspraken nog niet ondervangen. De maatregelen die de gemeente neemt op dit gebied zijn beperkt. Alle betrokkenen stellen vast dat dit gedrag veiligheidsrisico's oplevert. Het vraagt buiten de vergunningen om, om effectieve maatregelen. Er zijn ook maatregelen getroffen (zie paragraaf 3.4) maar deze blijken moeilijk te handhaven. In de samenwerking met bijvoorbeeld vervoerders kan worden nagegaan wat er mogelijk is, bijvoorbeeld in de vorm van gezamenlijke handhavingsteams op het alcoholverbod in de trein en op het station. Ook communicatie vooraf over de risico's richting publiek is een middel.

De beperkte multidisciplinaire benadering van Koninginnenacht- en dag geldt ook voor het omgaan met de risico's van de mensenmassa. Denk aan risico's van ordeverstoring, verdrukking en de reactie van de massa op incidenten. Binnen de vergunningen worden afspraken gemaakt die bijdragen aan de veiligheid van de mensenmassa. Maatregelen op het gebied van crowd management vallen momenteel echter grotendeels buiten de vergunningen. De genoemde risico's worden nog niet multidisciplinair door de hele veiligheidsorganisatie aangepakt. We zien dat vooral de politie hier het voortouw in neemt.

Na afloop van Koninginnedag vinden verschillende evaluaties plaats. Het evenement wordt onder meer geëvalueerd in twee Stratenoverleggen. Dit zijn periodieke overleggen waarbij ondernemers van het centrum, de gemeente en de politie aanwezig zijn. Wij zijn bij één van deze overleggen aanwezig geweest. Onze indruk is dat de ondernemers van het centrum zeer bereid zijn om gezamenlijk met de gemeente en de hulpdiensten tot afspraken te komen over Koninginnedag. Zij begrijpen de aandacht voor veiligheid en gezondheid. Er kan vermoedelijk nog meer winst worden behaald door verdergaande samenwerking in het beoordelen van risico's, bespreken van de beste maatregelen en de gezamenlijke respons op incidenten. Dergelijke afspraken zijn al wel deels gemaakt met de Oranjevvereniging en zijn vastgelegd in het draaiboek Koninginnedag.

¹⁴ In dit kader wordt ook wel gesproken over interferentie, domino-effect en negatieve versterking van risico's op elkaar (zie COT, 2009).

3.4 Handhaving tijdens het evenement

De belangrijkste maatregelen die zijn genomen in het kader van handhaving voor Koninginnedag zijn:

- Verbod van verkoop van glas en alcohol in de binnenstad.
- Strikte handhaving op Koninginnenacht van o.a. het verbod op plaatsen van fietsen.
- In stand houden van het pauze-uur op Koninginnedag: tussen 18 uur en 19 uur geen programmering.
- Verkeersmaatregelen in het centrum: afsluiting van de evenementengebieden en diverse straten eromheen voor al het verkeer.
- Verzoek aan bezoekers om geen (alcoholische) dranken (in glas) mee te nemen van huis.
- Toepassing van snelrecht tegen personen die worden aangehouden in verband met geweld of vernieling.

Handhaving openbare orde

Het gebruik van de camera's voor het beoordelen van de situatie in de stad heeft zijn beperkingen. Het is moeilijk om op basis van een camerabeeld te beoordelen hoe druk het werkelijk aanvoelt ter plaatse. De camerabeelden lijken niet altijd de werkelijke drukte goed in beeld te brengen. Bijvoorbeeld, op Koninginnenacht lijkt het op de camerabeelden in de SGBO-ruimte op enig moment erg druk te worden tussen de Grote Markt en de Vismarkt. Als gevolg hiervan wordt besloten op een hek tussen beide Markten te plaatsen. Op locatie blijkt er echter geen probleem te zijn en lijkt het hek zodoende overbodig.

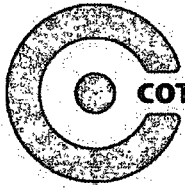
Handhaving veiligheid

Op Koninginnenacht wordt tot ongeveer 23.00 uur actief gehandhaafd. Het gaat onder meer om het verwijderen van fietsen en het controleren op het gebruik van plastic in de horeca. Later op de avond stellen de politie en de gemeentelijke handhavers zich tolerant op. Dit draagt bij aan de gemoedelijke sfeer van het evenement.

Horeca, gemeente, politie, GGD en inwoners van de binnenstad hebben een gedeeld belang bij de bestrijding van overmatig alcoholgebruik op straat tijdens Koninginnenacht en –dag. Er zijn dan ook in aanloop naar Koninginnedag maatregelen genomen om overmatig alcoholgebruik tegen te gaan. Zo zijn de horeca er expliciet op gewezen dat zij niet teveel drank per persoon mochten verkopen, dat zij goed moesten letten op de wettelijke leeftijdsgrenzen en dat zij geen alcohol mochten verkopen aan mensen die duidelijk al teveel gedronken hadden.

Groningen heeft in 2009 een verordening vastgesteld die het mogelijk maakt om op dagen als Koninginnedag de horeca in het centrumgebied te verbieden om glas- en blikverpakkingen te verkopen. Ook is het met deze verordening mogelijk om winkeliers en slijters te verbieden om alcohol te verkopen. Horecagelegenheden in het centrumgebied moesten tijdens Koninginnenacht en –dag hun drankjes verkopen in plastic, glas en blik waren verboden. Winkeliers mochten ook geen dranken in glas verkopen.

Veel lastiger tegen te gaan is het zelf meebrengen van alcohol naar het centrum. De gemeente had bezoekers van het evenement verzocht om geen eigen alcoholische drank in glas mee te nemen naar het centrum. Verbieden kan de gemeente dit echter niet.

Onze observaties en de ervaringen van de betrokken diensten en ondernemers is dat er veel glas op straat lag en dit ook onveilig was. Bovendien is glas een mogelijk gelegenheidswapen bij ongeregelheden.

De Groningse APV biedt ruimte om plaatsen aan te wijzen waar het nuttigen van drank of het bij zich dragen van aangebroken alcoholhoudende dranken verboden is. Het college kan deze plaatsen aanwijzen.¹⁵ Het Groningse centrum kent een dergelijk alcoholverbodsgebied. In het centrum is het dus niet toegestaan om op straat alcohol te drinken. Bezoekers van Koninginnedag die hun eigen drank meebrachten naar de pleinen en straten in de binnenstad, waren in overtreding.

De NS hadden voor Koninginnenacht en -dag een alcoholverbod in de treinen en op de stations ingesteld. Ook was het niet toegestaan om meer dan één flesje, blikje of andere verpakking met alcoholische drank mee te nemen. De NS namen deze maatregel om verstoringen van het treinverkeer tegen te gaan. Noodremtrekkers en spoorlopers hebben vaak alcohol gebruikt.¹⁶ Of dit voor Groningen een bepaald effect heeft gehad, hebben wij niet kunnen onderzoeken.

We concluderen dat het op straat nuttigen van alcohol tijdens Koninginnenacht en -dag niet volledig is tegengegaan met de tot nu toe genomen maatregelen. De indrukken die tijdens de evaluatie werden gegeven, bevestigen dit beeld. Niet alleen namen veel bezoekers hun eigen drank mee, ook zou er in grote hoeveelheden alcohol verkocht zijn vanuit diverse punten buiten de horeca om.¹⁷

Ondernemers in de binnenstad constateren ook dat bezoekers zelf drank mee kunnen nemen en dat dit niet door de gemeente wordt aangepakt. Dit stoort ondernemers begrijpelijkerwijs, aangezien het hen omzet scheelt. Maar ook omdat zij kostbare maatregelen moeten nemen om onder meer glaswerk te weren, terwijl bezoekers vrij door de binnenstad kunnen bewegen met hun eigen drank. Deze situatie vraagt om een handhavingsbeleid dat doeltreffender is ten aanzien van de geconstateerde problematiek.

Er zijn verschillende andere maatregelen mogelijk om dit overmatige alcoholgebruik tijdens dit evenement effectiever tegen te gaan. Ten eerste kan een gebied worden aangewezen als evenemententerrein. Daarmee wordt het onttrokken aan de openbare ruimte. Op een evenemententerrein kunnen – net als in een horecagelegenheid – bepaalde (huis)regels gelden, zoals het verbod op meebrengen van eigen drank. Daarbij kan de gemeente eisen stellen aan private partijen die op basis van een vergunning gebruik maken van het evenemententerrein. Voorbeelden hiervan zijn deinzet van particuliere beveiliging en het visiteren van bezoekers.

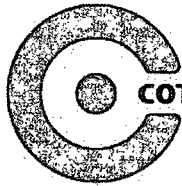
Het aanwijzen van de hele Groningse binnenstad als evenemententerrein lijkt echter geen haalbare zaak:

- een groot aantal bewoners van de binnenstad wordt gedupeerd, de vraag is of dit redelijk is;
- er is niet één organisator van het evenement en het is de vraag of dit mag worden verwacht;
- de handhaafbaarheid van een verbod op alcohol in de hele binnenstad vraagt om een grote inspanning op het gebied van handhaving (denk aan politie, beveiliging, hekken, poortjes, etc).

¹⁵ Artikel 2:47 APVG 2009.

¹⁶ Bron: nu.nl, ns.nl.

¹⁷ Genoemd werden een slijterij en een belbus die bier kwam brengen bij een huis in het centrumgebied.

Alternatief is dat één of enkele plekken worden ingericht als evenemententerrein. De locaties waar het meest wordt gedronken en het meeste glas op de grond ligt, komen hiervoor het meest in aanmerking. Een dergelijk gebied moet ook goed af te sluiten en te controleren zijn. Mogelijk komen de Poelestraat/Poeleplein en de Ellebogenbuurt hiervoor in aanmerking. Bezoekers van deze gebied willen zich hier graag bevinden omdat er evenementen en horeca aanwezig zijn. De gebieden zijn beperkt van omvang en regels zijn daarmee goed handhaafbaar. Gezien het grote aantal horecagelegenheden in deze straten is het gezamenlijk inzetten van één particuliere beveiligingsdienst voor handhaving van de regels waarschijnlijk goed te realiseren. Daarbij is het evenemententerrein in het kader van crowd management een goed alternatief voor het plaatsen van geblindeerde hekken.

Prijsafspraken over alcohol blijken in de praktijk lastig. Prijzen zijn meestal al hoog en winstmarges kunnen variëren tussen producenten/ leveranciers en verkopers, etc. Het beperken van happy hours is een maatregel, maar eerder moet aan een alternatief worden gedacht zoals het aanbieden van (gratis) water en het eventueel aanbieden van andere alternatieven (zoals een gesponsord aanbod van gratis frisdrank. Dergelijke maatregelen vergen een zorgvuldig overleg met horeca en supermarkten en behoeven een juridische check.

3.5 Crowd management

Groningen neemt verschillende maatregelen in het kader van crowd management. Deze maatregelen bestaan uit:

- Het plaatsen van hoge zwart geblindeerde hekken: (gedurende het evenement) permanente en tijdelijke afsluitingen van doorgangen.
- Het gebruiken van matrixborden en spandoeken om het publiek te informeren over afsluitingen en uitgangen.
- Het verdelen van de binnenstad in drie sectoren, die worden aangestuurd door een sectorcommandant van de politie.
- Gebruik van extra camera's en verkeners in de binnenstad.
- De politie heeft met de organisatoren samen een stappenplan overcrowding ontwikkeld. Hierin zijn onder meer standaardteksten opgenomen, die via de aanwezige installaties kunnen worden gecommuniceerd naar het publiek om overcrowding te voorkomen.
- De beveiliging (ingehuurd door de Oranjevereniging) monitort het publiek vanuit een observatiepost aan de Grote Markt¹⁸.

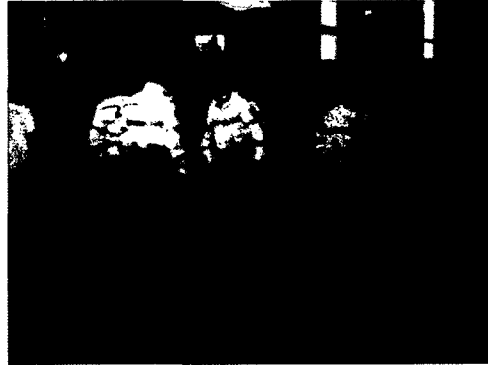
De verschillende sectoren kunnen volgens de plannen in geval van overcrowding door middel van een geblindeerd hekwerk worden afgesloten. Het gaat om hekken waar niet overheen gekeken kan worden. De diverse hekken worden al geplaatst voorafgaand aan de feestelijkheden en worden gesloten op een vooraf bepaald tijdstip, of wanneer de algemeen commandant dit wenselijk acht. Wij hebben gezien dat de hekken op veel plekken tot vraagtekens bij bezoekers hebben geleid. Het is bezoekers niet duidelijk waarom er hekken staan. Goede communicatie over het waarom van de afsluiting en over alternatieve routes ontbreekt (zie ook hieronder). De hekken hebben wel op diverse plekken hun functie: drukke aan- en afvoerroutes worden afgesloten.

¹⁸ Draaiboek Nacht van Oranje & Koninginnedag 2011, p. 46.

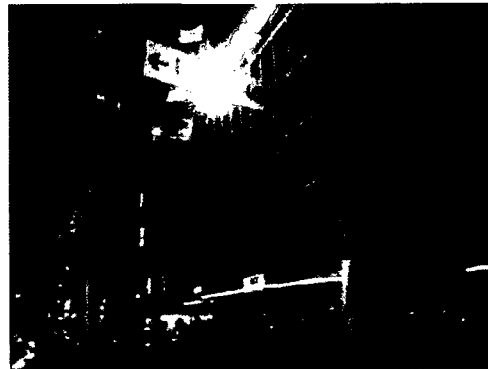
Een specifieke afsluiting in het kader van crowd management die van tevoren is voorbereid is die van de doorgang tussen de Grote Markt en de Poelestraat tijdens Koninginnenacht rond 01.00 uur 's nachts. Het gaat hier om het voorkomen van een te grote toeloop naar de horeca in de Poelestraat na het eindigen van het programma op de Grote Markt.

Uiteindelijk komt deze afsluiting iets later dan het geplande moment tot stand. Op de camerabeelden vanuit de SGBO-ruimte is te zien hoe ongeveer tien tot twaalf agenten en twee paarden moeten worden ingezet om de menigte uit elkaar te drijven en de hekken te kunnen laten sluiten door de medewerkers van de beveiliging. Dit duurt bij elkaar ruim tien minuten. De menigte is op dat moment behoorlijk compact. De doorstroming tussen beide evenementenlocaties moet worden stilgelegd.

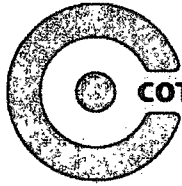

Uit onze observaties ter plaatse blijkt dat veel bezoekers dit hek verwarrend en "irritant" vinden. Velen vragen zich af waarom het er staat en willen er overheen kijken. Sommigen verwachten een incident aan de andere kant van het hek en constateren verwonderd dat het feest daar gewoon doorgaat. Enkele groepjes reageren baldadig op de hekken. Zij springen er tegenaan of proberen met elkaar er overheen te komen. De politie reageert hier direct op (zie afbeelding hierboven), waarna de onruststokers de aftocht blazen.

De normale 'looproute' tussen Grote Markt en Poelestraat is door het hek geblokkeerd. Bezoekers die vanaf de Grote Markt komen gaan op zoek naar een alternatieve route. De kortste weg die zij vinden loopt via het Engelenpoortje. Omdat dit straatje erg smal is en er ook een trafostation staat, wordt dit een risicovolle en ongewenste situatie. De politie moet hierop optreden om te voorkomen dat er ook een publieksstroom vanaf de Poelestraat door deze steeg naar de Grote Markt ontstaat. We begrijpen achteraf dat deze steeg afgesloten had moeten zijn.

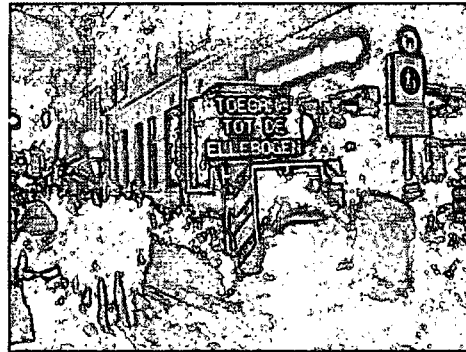
Voor de veiligheid van bezoekers aan de Ellebogenbuurt zijn een matrixbord en een hekwerk geplaatst bij de toegang tot deze buurt ter hoogte van de Zwanestraat. Ondernemers in de Ellebogenbuurt tonen zich achteraf tevreden over het functioneren van de hekken. Er zou hierdoor een minder grote toeloop op de smalle straatjes vanaf de Vismarkt zijn ontstaan. Wij kunnen ons voorstellen dat het hek inderdaad heeft voorkomen dat alle toe- en afvoer van de Ellebogen via één smalle straat verloopt. Bezoekers zullen nu via verschillende routes de buurt hebben bereikt. De routes die wel kunnen worden gevolgd worden overigens niet aangegeven. Bezoekers moeten zelf hun weg vinden naar de Ellebogen. In de buurt zelf is het erg druk, al lijkt dit geen onverantwoorde situatie op te leveren. Bezoekers lijken zich er ook niet erg aan te storen. Het gaat om een beperkt gebied en het is niet moeilijk om aan de drukte te ontsnappen. In de voorbereiding op het evenement is gesproken over het al dan niet aanwijzen van de

Ellebogenbuurt als evenemententerrein. Dit is vanuit het oogpunt van crowd management niet direct nodig. Wel kan het overdragen van taken naar private partijen een reden zijn om hiertoe over te gaan.

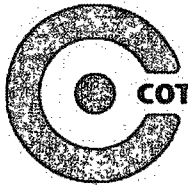
Tijdens Koninginnenacht wordt ook de Vismarkt afgesloten van de Grote Markt op Tussen Beide Markten. De politie heeft deze maatregel voorbereid en signaleert die avond dat deze gezien de drukte nodig is. Dit op basis van camerabeelden in de commandokamer in combinatie met de observaties van verkenner ter plaatse. Het hek is hier op enige afstand in de straat geplaatst, waardoor bezoekers de straat in gaan en vervolgens tegen het hek aan lopen. Ook hier leidt dat tot irritatie. Bezoekers moeten vervolgens zelf een omweg zoeken naar de Grote Markt.

De in- en uitgangen van de verschillende evenementenlocaties zijn aangegeven met een doek dat boven de straat is opgehangen. Uit onze observaties is niet gebleken dat deze in- en uitgangen ook zodanig zijn gebruikt. Een voorbeeld hiervan is het doek met de tekst uitgang op de Vismarkt ter hoogte van de Haddingestraat. Deze uitgang wordt door weinig publiek gebruikt, omdat de logische uitgang loopt richting Grote Markt (naar het andere podium) of richting A-Kerkhof. Hetzelfde geldt voor het spandoek dat bij de Grote Markt hangt aan de kant van de

Poelestraat, waar tijdens de nacht het hek wordt gesloten. Het spandoek hangt er al de hele avond. Het moet na sluiting van de hekken aangeven dat bezoekers links of rechts het terrein moeten verlaten. Het hangt hoog, is daardoor niet goed in beeld en geeft een onduidelijke boodschap aan de bezoeker. We zien dat veel bezoekers toch naar het geplaatste hek lopen en zich daar ter plekke afvragen wat de afsluiting inhoudt.

Op verschillende plaatsen zijn matrixborden opgesteld. Opvallend is dat deze matrixborden niet allemaal op een goed zichtbare plaats staan (bijvoorbeeld het bord op de Grote Markt ter hoogte van de Martinitoren). Daarnaast wordt er geen concreet bericht gecommuniceerd via deze borden of zijn de berichten onduidelijk. Bijvoorbeeld tijdens Koninginnenacht staat aan het begin van de Zwanestraat op het bord: "toegang tot Ellebogen onbereikbaar". We horen bezoekers zich letterlijk afvragen wat dit betekent. Veel bezoekers lopen toch de Zwanestraat in de richting van de Ellebogen in, waar zij aan het einde tegen een geblindeerd hek aan lopen. De aanwezige beveiliging heeft er veel werk aan om mensen te vertellen waarvoor het hek er staat en hoe zij door om te lopen alsnog bij de Ellebogenbuurt kunnen komen. Mensen reageren geïrriteerd.

3.6 Incident- en crisismanagement

De hulpverleningsdiensten en de Oranjevereniging hebben zich voorbereid op eventuele incidenten en crises. Daartoe zijn de volgende maatregelen genomen:

- Er is een EHBO-bus aanwezig op de Grote Markt.
- De Oranjevereniging heeft scenario's uitgewerkt waarin staat hoe wordt gereageerd op een ontruiming, wapens, een vechtpartij, vuurwerk/brand en extreme weersomstandigheden.
- Beveiligingsmedewerkers treden bij incidenten op onder regie van de politie¹⁹.

Tijdens onze observatie op Koninginnedag is er een geval van onwelwording op de Vismarkt. EHBO-ers verlenen hierbij eerste hulp. Op enig moment blijkt het noodzakelijk de patiënt per ambulance af te voeren. Hoewel het op de Vismarkt erg druk is, blijkt het goed mogelijk om onder begeleiding van twee paarden een ambulance op de locatie te krijgen. Een punt van aandacht hierbij is dat, op het moment dat de paarden de patiënt trachten af te schermen, er een grote toeloop op het incident ontstaat. Zodra de paarden weg zijn krijgen de hulpverleners aanmerkelijk meer ruimte om hun werk uit te voeren. Een vergelijkbare situatie speelt zich af op Koninginnenacht op de Gelkingestraat. Bij deze onwelwording is het opvallend dat een groot aantal politiemensen bij de onwelwording moet blijven om omstanders zoveel mogelijk bij de onwelwording weg te houden en ruimte te geven aan de hulpverleners.

De hulpdiensten hebben calamiteitenroutes vastgesteld. Eén calamiteitenroute, de Diepenring, loopt rondom de binnenstad. Vanaf deze ring zijn de drie sectoren van de binnenstad bereikbaar. Vooraf is vastgelegd via welke straten deze routes lopen.

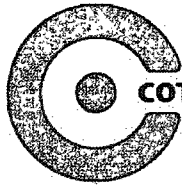
De calamiteitenroutes zijn tijdens het evenement voor het publiek niet zichtbaar. De routes lijken wel goed toegankelijk. Al kunnen 'spontane' optredens (zoals een bandje in de Oosterstraat en dansend publiek ter hoogte van Vera) voor een blokkade van de calamiteitenroute zorgen.

Ter voorbereiding op de respons door de hulpdiensten op crises zijn vijf crisisscenario's uitgewerkt:

1. Overcrowding
2. Paniek in menigte
3. Brand in de binnenstad
4. Uitval van nutsvoorziening (stroomstoring)
5. Noodweer

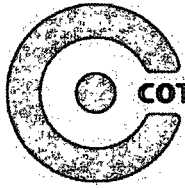
Wij hebben deze scenario's op hoofdlijnen bekeken. De scenario's geven duidelijk aan wat ieder van de betrokken diensten dient te doen. De risico's die bij ieder scenario aan de orde zijn, worden summier beschreven. Er wordt aangegeven welke effecten er kunnen ontstaan in de menigte (o.a. verdrukking en verstikking), maar niet door welke oorzaken dit kan ontstaan. Door meer aandacht te geven aan de mogelijk aanleiding, kan ook eerder worden geanticipeerd op een mogelijk scenario. Deze interventies om escalatie te voorkomen kunnen onderdeel uitmaken van de uitwerking.

¹⁹ Draaiboek Nacht van Oranje & Koninginnedag 2011, p. 46.

Het scenario Paniek in menigte suggereert dat incidenten leiden tot een paniecreactie. Hier is in de praktijk bij incidenten echter niet altijd sprake van. In de scenario's Brand en Noodweer missen we de relatie met de risico's die bij Overcrowding en Paniek in menigte worden genoemd. Ook in deze scenario's vormt de aanwezige mensenmassa een belangrijke risicofactor op zichzelf, door onder meer het vluchtgedrag.

Verder missen we in de scenario's de rol die de organisatoren en hun onderaannemers in het kader van crisismanagement kunnen spelen. Onze ervaring is dat zij vaak de eerste acties kunnen ondernemen, omdat zij ter plaatse zijn en in contact staan met het aanwezige publiek. Uit de bijlage van het draaiboek is af te leiden dat de organisatoren wel instructies krijgen. Wij krijgen daarmee de indruk dat de voorbereiding op calamiteiten nog niet samen met de organisatoren is voorbereid. Tot deze voorbereiding behoort ook het doorspreken van de mogelijke scenario's en het gezamenlijk nagaan van de mogelijke interventies en de daarbij behorende rol- en taakverdeling.

4 Conclusies en aanbevelingen

Met behulp van het eerder genoemde analysekader (zie paragraaf 1.4) hebben wij de veiligheid tijdens Koninginnedag en -nacht in Groningen zo objectief mogelijk geanalyseerd en beoordeeld. In dit hoofdstuk presenteren wij onze conclusies en doen wij waar nodig aanbevelingen voor versterking.

4.1 Conclusies

Koninginnenacht en Koninginnedag in Groningen zijn ware volksfeesten, die druk worden bezocht en gezellig verlopen. De muziekfeesten in de binnenstad op beide dagen trekken een relatief jong publiek. De drukte concentreert zich nadrukkelijk in een beperkt aaneengesloten gebied, waar deze evenementen plaatsvinden.

De belangrijkste risico's van het totale evenement hangen samen met de drukte en het alcoholgebruik. Er lijkt geen sprake te zijn van bepaalde groepen of activiteiten die specifiek hoge risico's opleveren.²⁰ Wel zijn er een aantal locaties waar de drukte zodanig is, dat er verhoogde risico's ontstaan.

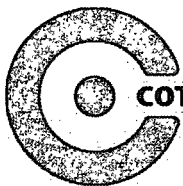
Vooraf de gevolgen van een calamiteit en de mogelijkheden voor de menigte om snel weg te komen vormen een risico op een aantal momenten op diverse locaties (o.a. Gelkingestraat, Poelestraat, Grote Markt de Ellebogenbuurt). Het sluiten van reguliere doorgangswegen met hekken verhoogt deze risico's, zeker wanneer dit tijdens het evenement gebeurt en bezoekers hier niet goed van op de hoogte zijn. Irritaties die ontstaan kunnen van invloed zijn op de sfeer en kunnen leiden tot incidenten.

Het meenemen van eigen alcohol, vooral in glas, vormt een probleem op zich tijdens Koninginnedag. De gemeente weert glaswerk in de horeca en de winkels in het centrum, maar heeft nog geen manier gevonden om effectief op te treden tegen bezoekers met eigen flessen en kratten. Het probleem en de bijbehorende risico's voor de veiligheid (persoonlijke ongevallen, onwelwordingen, ordeverstoringen) zijn daarmee nog niet effectief aangepakt. Dit geldt zeker niet alleen voor Groningen.

Het Groningse evenementenbeleid is een mooi voorbeeld van een beleid waarin veiligheid en andere belangen in één nota worden meegenomen. Het beleid stelt op het gebied van veiligheid duidelijke eisen aan organisatoren van evenementen. Voor Koninginnedag kan op basis van dit beleid nog verder worden uitgezocht hoe organisatoren primair verantwoordelijk zijn voor de veiligheid en hier ook de nodige veiligheids capaciteit voor inzetten (beveiliging, verkeersregelaars, EHBO etc.). De handhaving kan in het beleid nog verder worden uitgewerkt ten behoeve van de veiligheid.

Er worden veel vergunningen aangevraagd voor Koninginnenacht- en dag. Al deze aanvragers maken deel uit van de veiligheidsorganisatie, aangezien zij een eigen verantwoordelijkheid hebben voor het waarborgen van de veiligheid van hun evenement. De expliciete rol van de organisatoren voor het waarborgen van de veiligheid is momenteel nog beperkt. De Oranjevereniging heeft dit uitgewerkt in plannen, maar ook

²⁰ Al is dit risico dynamisch. Specifieke conflicten tussen groepen of andere oorzaken kunnen zorgen voor een verhoogd risico. Dit vergt onder meer alertheid op dreigingsinformatie.

deze voorbereiding is beperkt. De organisatoren moeten door de gemeente en haar partners nog nadrukkelijk worden betrokken als partners.

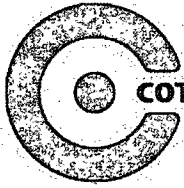
De regie op alle activiteiten tijdens Koninginnenacht en -dag is momenteel beperkt aanwezig. Dit wordt bevestigd door het bovengenoemde draaiboek. Er is geen overkoepelend plan, waarin een risicoanalyse wordt gemaakt en waarin maatregelen voor de hele binnenstad met elkaar in verband staan. De belangrijkste veiligheidspartners, de organisatoren van evenementen, de gemeente en de hulpdiensten, werken momenteel nog maar beperkt samen aan de veiligheid van het totale evenement. Er is geen punt waar alle maatregelen bij elkaar komen. De huidige stuurgroep vervult deze functie nu niet.

Het crowd management van het evenement is opgepakt, maar is nog in ontwikkeling. Een aantal afsluitingen is effectief om te grote belasting van drukke punten te voorkomen, maar verkleinen de mogelijkheden voor de menigte om snel weg te komen. De bebording over afsluitingen en alternatieve looproutes is te slecht vindbaar en boodschappen zijn niet duidelijk. Bezoekers worden vaak verrast en moeten bij afsluitingen steeds zelf op zoek naar omwegen. Dit leidt soms tot onwenselijke looproutes, maar kan ook irritatie en agressie opwekken bij bezoekers.

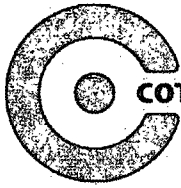
Het crowd management is nog teveel een monodisciplinaire aangelegenheid van de politie. Er is behoefte aan meer en betere communicatie over veiligheid en genomen maatregelen naar bezoekers, waar in de eerste plaats de gemeente een belangrijke rol in heeft. Ook organisatoren kunnen nog meer bijdragen aan het crowd management.

4.2 Aanbevelingen

1. Het evenement Koninginnedag, met al zijn activiteiten, risico's en maatregelen, vraagt om een goede inhoudelijke regie op de veiligheid van het totale evenement. De veiligheidsorganisatie dient integraal en multidisciplinair aandacht te besteden aan alle relevante risico's van het totale evenement (inclusief crowd management). Vervolgens kan vanuit dit totaaloverzicht de vertaling worden gemaakt naar eisen die in individuele vergunningen worden vastgelegd.
2. Wij adviseren om een regiegroep Koninginnedag in te stellen, onder leiding van een centrale regisseur/projectleider. De regiegroep is actief tijdens de hele voorbereidingsperiode van het evenement. De projectleider legt over de voorbereidingen rechtstreeks verantwoording af aan de burgemeester. De regiegroep bestaat uit vertegenwoordigers van de Oranjevereniging, de horeca/overige organisatoren, de gemeentelijke diensten, de politie, de brandweer en de GHOR. Onder de regiegroep kan in subgroepen uitwerking worden gegeven aan de belangrijkste thema's. Wij denken aan subwerkgroepen voor (1) veiligheid (openbare orde, crowd management, gezondheid en crisismanagement), (2) activiteiten en programmering, (3) mobiliteit, (4) communicatie en (5) handhaving. Voorzitters van de werkgroepen zijn de leden van de regiegroep. In iedere werkgroep nemen de diensten en organisaties deel die een bijdrage aan dit thema leveren. Zo zal de werkgroep veiligheid bestaan uit de organisatoren, de gemeente en vertegenwoordigers van politie, brandweer en GHOR.

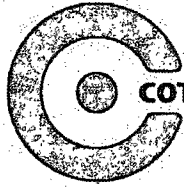

3. De gecoördineerde aanpak dient ook tijdens Koninginnennacht en -dag te worden voortgezet. De projectleider is dan voorzitter van een multidisciplinair coördinatieteam waarin alle diensten zijn vertegenwoordigd. Hierbij kan aansluiting worden gevonden bij de huidige structuur: nu is een groep van liaisons van de diverse diensten aanwezig in de SGBO-ruimte.
4. De respons op calamiteiten kan meer worden uitgewerkt in samenwerking met de organisatoren. Organisatoren kunnen goed meedenken over de beste respons op incidenten en aangeven welke middelen zij kunnen inzetten. De dialoog hierover zal meer opleveren dan het aanreiken van instructies aan organisatoren. Daarbij mogen de hulpdiensten van de organisatoren op dit gebied ook een bepaald niveau van inzet verwachten. Zo moeten beveiligers voorbereid zijn om ook tijdens calamiteiten een voornamelijk rol te spelen. Dit resulteert in een gezamenlijk calamiteitendraaiboek.
5. De communicatie over de drukte, de risico's en de maatregelen op Koninginnennacht en Koninginnedag dient te worden verbeterd. Dit is allereerst publieksvriendelijk en tegelijkertijd een onderdeel van het crowd management. Bezoekers moeten goed weten wat ze kunnen verwachten en wat de spelregels zijn (wat er van hen wordt verwacht). De communicatie is pas effectief als ze breed wordt uitgedragen en de boodschappen eenduidig en consequent zijn. De communicatie kan verlopen via verschillende media voorafgaand aan het evenement, maar ook door duidelijke communicatie ter plaatse.
6. Risico's van ordeverstoring, verdrukking en de reactie van de massa op incidenten moeten multidisciplinair door de hele veiligheidsorganisatie worden aangepakt. Pas daarnaast – indien er gewerkt wordt met hekken in de stad - de maatregelen beter aan de principes van het gedrag van mensenmassa's. Sluit hekken vooraf af of sluit ze niet. Mensen die in menigten op evenementen aanwezig zijn, zijn erbij gebaat dat zij weten waar ze aan toe zijn. Bezoekers hanteren bekende patronen/routes en gaan ook vaak zoals ze zijn gekomen. Het sluiten van bepaalde doorgangen op bepaalde tijdstippen is niet alleen soms een risico op zich vanwege de drukte, het kan ook irritatie en agressie uitlokken. Daarbij kan bij calamiteiten de afsluiting van een uitgang voor een menigte als een verrassing komen.
7. Bekijk de mogelijkheden om met duidelijk aangegeven en afgebakende looproutes te gaan werken, die bezoekers leiden door vooraf vrijgemaakte en geschikte wegen. Dit voorkomt dat mensen zelf allemaal hun weg gaan zoeken, daardoor de drukste straten teveel belasten, op afsluitingen stuiten en voor stegen kiezen die verhoogde risico's opleveren.
8. Werk de handhaving van openbare orde en veiligheid tijdens Koninginnedag en andere evenementen nader uit in het beleid. Werk op basis van een analyse van de belangrijkste veiligheidsrisico's, uit hoe handhaving kan bijdragen aan het beheersen ervan. Pak dit multidisciplinair op en leg dit vast in een handhavingsprotocol, zodat voor alle partners duidelijk is welke handhavingsmaatregelen verwacht worden. Overweeg ook het gebruik van evenemententerreinen in het kader van de handhaving van de veiligheid in relatie tot alcoholgebruik en glas.

Bijlage Geraadpleegde bronnen

- Algemene Oranjevereniging Oranje Nassau. *Draaiboek Gemeente. Nacht van Oranje & Koninginnedag 2011 (Versie 4)*, 12 april 2011
- Evenementenbureau Politie. *Memo. Stappenplan en calamiteiten teksten*. 17 maart 2011
- Gemeente Groningen. *Beknopt overzicht ingediende aanvragen (verkorte versie)*. 28 april 2011
- Gemeente Groningen. *Draaiboek Koninginnedag 2011*
- Gemeente Groningen. *Maatregelen voor gezellige en veilige Koninginnenacht en -dag 2011*. Zie: <http://gemeente.groningen.nl/binnenstad-oost-binnenstad/maatregelen-voor-gezellige-en-veilige-koninginnenacht-en-dag-2011>
- Gemeente Groningen. *Telefoonlijst Koninginnedag 2011*
- Gemeente Groningen. *Vergunningenbeleid evenementen. Feesten in balans II*, 1 januari 2011
- Milieudienst. Centraal Meldpunt Evenementen. Handboek grootschalige evenementen. Handreiking bij het organiseren van uw evenement.
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan A.S.V. Dizkartes. Evenementenvergunning*. 19 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Bewoners Commissie Gorechtwijk. Evenementenvergunning*. 15 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Bar de Rits. Evenementenvergunning*. 18 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Café Het Kasteel BV. Evenementenvergunning*. 20 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Café Karakter. Evenementenvergunning*. 14 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Café Knarie. Evenementenvergunning*. 21 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Crazy Kappers. Evenementenvergunning*. 19 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan de Algemene Oranjevereniging 'Oranje Nassau'. Evenementenvergunning*. 27 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan de Ellebogenbuurt. Evenementenvergunning*. 28 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan G.T. De Jong. Evenementenvergunning*. 14 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Hemmingway's Cuba. Evenementenvergunning*. 19 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Horeca Combinatie Groningen BV. Evenementenvergunning*. 19 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Mesacosa. Evenementenvergunning*. 21 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Pruim City. Evenementenvergunning*. 20 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Resp Showproductions. Evenementenvergunning*. 27 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Slagerij Al Fysal Halal. Evenementenvergunning*. 14 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Taiji Bailong Ball Levesverzorging. Evenementenvergunning*. 15 april 2011
- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Vereniging Nationale Feesten Hoogkerk. Evenementenvergunning*. 14 april 2011

COT | Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement

aan de Rijksuniversiteit Groningen

- Milieudienst. Markt- en Milieutoezicht. *Brief aan Werkgroep Koninginnedag Vinkhuizen. Evenementenvergunning*. 15 april 2011
- Milieudienst. *Signalement. Koninginnedag en nacht in relatie tot de markt*, 1 april 2011
- Stuurgroep Evenementen en Veiligheid. *Verslag vergadering*, 11 februari 2011